

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce**

Mezinárodní sociální a humanitární práce

Klára Jackelová

*Faktory vedoucí k životu ve squatu z pohledu
mladých obyvatel*

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Hana Šlechtová, Ph.D.

Olomouc 2019

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.“

V Olomouci dne 18. 6. 2019

.....

Klára Jackelová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí bakalářské práce Mgr. Haně Šlechtové, Ph.D. za odborné vedení, ochotu a trpělivost, kterou mi při konzultacích a v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům za jejich čas, trpělivost a poskytnutí rozhovorů, díky kterým jsme mohla vypracovat výzkumnou část mé práce.

Obsah

Úvod	7
1 Squatting jako alternativní způsob života	9
1.1 Vyvážení subkultur jako protest proti společnosti	10
1.2 Anarchismus jako ideový směr squatingu	10
1.3 Historie squatingu v České republice	11
1.4 Squatterské komunity	12
1.5 Podstata a účel squatů	13
1.6 Typy squatů	14
1.7 Sociální příčiny squatting	15
1.8 Squatting z pohledu legislativy	16
2 Problematika životních drah v kontextu současné západní společnosti	18
2.1 Koncept životní dráhy	18
2.2 Dospívání	20
2.2.1 Adolescence a vývojový úkol	21
2.2.2 Adolescence a identita	22
2.2.3 Adolescence a socializace	23
2.2.4 Adolescence a rizikový způsob života	25
2.2.5 Vynořující se dospělost	26
3 Sociální práce ve vztahu ke squatingu	27
3.1 Komunitní práce	27
3.2 Streetwork	28
3.3 Kritická sociální práce	29
4 Metodologie výzkumu	30
4.1 Metoda výzkumu a technika sběru dat	30
4.2 Výzkumný soubor	31

4.3	Analýza dat	32
4.4	Průběh výzkumu	33
5	Představení komunikačních partnerů v kontextu jejich života ve squatu	35
5.1	Adam	35
5.2	Marek.....	35
5.3	Lukáš	36
5.4	Kristýna	37
5.5	Štěpán	38
6	Ohniska ovlivňující rozhodnutí k životu ve squatu.....	40
6.1	Svoboda	40
6.2	Komunitní život.....	41
6.3	Stereotyp.....	43
6.4	Zvědavost.....	44
6.5	Poukázání na špatnou bytovou situaci.....	44
7	Životní způsoby a strategie	45
7.1	Reinterpretace minulosti.....	47
7.2	Důraz na přítomnost	47
7.3	Absolutní neplánovitost.....	48
7.4	Hledání životní cesty	49
8	Reflexe z pohledu sociální práce	50
8.1	Dilemata z pohledu sociální práce.....	50
8.2	Rizika vyplývající ze života ve squatu	51
8.3	Zákon o sociálním bydlení	53
	Závěr.....	56
	Seznam použité literatury	58
	Ostatní zdroje.....	61
	Příloha.....	64

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila téma squattingu v souvislosti s faktory vedoucími k životu ve squatu z pohledu mladých obyvatel. Abych to uvedla na pravou míru, tak ve své práci se nebudu zabývat chátrajícími budovami, kde žijí převážně lidé bez domova, ale alternativně motivovanými squaty nabízejícími bydlení mladým lidem, pro které squat nepředstavuje jedinou možnost bydlení, ale prostor pro vytváření kultury D.I.Y. (neboli v překladu „udělej si sám“). Squat pro mnohé lidi znamená i život v komunitě, ve které spatřují zdroj podpory a porozumění, nicméně jde také o společné sdílení materiálních věcí, udržování domu a vzájemnou toleranci, která je k tomuto typu soužití nutná. Pro většinu společnosti představuje komunita squatterů uzavřenou skupinu, která ač tvoří underground dnešní doby, má také svá daná pravidla, proto do ní není lehké vstoupit.

Téma squattingu vchází většinou do podvědomí společnosti až v situaci, kdy je již budova vyklížena orgány státní správy. Informace, které se k nám dostávají z rádií, novin nebo televize, tak mohou být těmito médii upraveny, proto si čtenář/divák vezme jen to, co mu média nabízí. Nehledě na nenávislné komentáře na sociálních sítích od lidí, kteří samotné squattery mnohdy osobně neznají, ale titulují je jako největší parazity naší společnosti, které by nejráději poslali k pásu do fabriky.

O squattingu jsem se rozhodla psát, protože mám o toto téma nejen osobní zájem a souhlasím s hlavními myšlenkami squatterů, ale hlavně proto, abych ukázala, že squatting má jistý smysl, poukazuje na ironii dnešní doby, kdy se staví stále více budov, rostou ceny nájmu, stále více lidí je ohroženo bytovou nouzí nebo je v horším případě bez domova, ale zároveň je tu mnoho prázdných a chátrajících budov, do kterých není legální vstoupit. Dále bych tímto chtěla bojovat proti předsudkům společnosti a ukázat, že squatteři jsou také lidé, kteří studují nebo pracují, a jejich motivací žít ve squatu.

V mnoha případech je touha žít ve squatu spjata s životní etapou mladého člověka, který má potřebu experimentovat, jindy se však může jednat o celoživotní postoj. Mým cílem práce je zjistit faktory, pro které se mladí lidé rozhodnou k životu ve squatu, a zasadit je do souvislostí relevantních z pohledu sociální práce. Pro dosažení cíle jsem využila kvalitativní výzkumnou metodu pomocí narativních rozhovorů.

Mezi hlavní zdroje literatury patří kniha *Squaty a jejich revoluční tendence* od Vlastimila Růžičky, *Adolescence* od Petra Macka v teoretické části, v praktické části mi mimo

jiné posloužila kniha *Úvod do kvalitativního výzkumu* od Jana Hendla. Nejvíce informací jsem čerpala z knih, dále z časopisů a internetových článků.

Práce je strukturovaná do dvou hlavních částí. První je teoretická část, ve které se zabývám tématem squattingu, jeho podstatou, příčiny a konfrontací s legislativou, také popisují problematiku životní dráhy vzhledem k západní společnosti a v neposlední řadě zmiňují metody sociální práce v souvislosti s komunitou squatterů. V druhé, výzkumné části popisují metodologii výzkumu, představují komunikační partnery, faktory ovlivňující jejich odchod do squatu i jejich životní strategie. Dále pak reflektují jejich situaci z pohledu sociální práce.

1 Squatting jako alternativní způsob života

Squatting je ve své podstatě revoluční aktivita nelegálního obsazování prázdných domů za účelem bydlení provozovaná lidmi, kteří podporují autonomní scénu, politická nebo radikální hnutí (anarchisté). Obyvatele squatů tvoří jen mladí lidé, ale také nezaměstnaní, lidé bez domova, imigranti a intelektuálové, kteří se chtějí dostat z dosahu rodičů a realizovat svůj nezávislý život. Existují také squaty, kde osazenstvo tvoří výhradně lidé bez domova nebo uživatelé návykových látek. (Chmelík 2001: 24) Ale těmto cílovým skupinám se v mé práci věnovat nebudu.

Vágnerová ve své knize *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí* popisuje squat jako opuštěnou budovu často v dezolátním stavu, kde většinou chybí voda a elektřina a není místo pro osobní soukromí, jelikož pokoj většinou sdílí více lidí. Také zde platí zásada společného hospodaření a sdílení prostředků, proto kdo neuznává tyto principy z důvodu závislosti na drogách nebo alkoholu, bývá ze squatu vyloučen. (Vágnerová, Csémy, Marek 2013: 91-94)

Jak představují princip squattingu squatteři z Milady¹: „...*Nejsme žádná sekta, jak by si někdo mohl po proprání hlavy televizními braky představovat. Každému je dopřáno maximální soukromí. Je úžasné vidět fungující společenství nebo se účastnit společné večere, ke které se scházejí obyvatelé celého domu v dnešním navzájem se odcizujícím světě. Každý squat je něčím specifický, v každém fungují nějaké společné vztahy, přesto se dá říct, že cíleným obsazováním domů vzniká okruh lidí, dá se říct hnutí, kde funguje v plné míře princip solidarity. Boj o jeden squat je zároveň bojem o osud všech ostatních. Lhostejnost tu nepřichází v úvahu...*“ (Růžička 2006: 21)

¹ Známý squat v Praze-Libni, který fungoval mezi lety 1997-2009.

1.1 Vytváření subkultur jako protest proti společnosti

Svoboda a solidarita jsou pro mnoho alternativně žijících lidí nezcizitelné hodnoty. Právě obrana těchto hodnot je vyjádřena nonkonformním chováním nebo vytvořením subkultury jakožto souboru specifických norem, hodnot a životního stylu. Důležitým znakem je odlišení od kultury dominantní a vytvoření určitých hranic pro ochranu a udržení společenství. Právě subkultura squaterů bývá často označovaná jako extremistická kvůli úsilí o vlastní alternativní skupinu v masové společnosti, protestu proti komercializaci, globalizaci, soukromému vlastnictví, tržním vztahům, autoritářskému systému nebo jakémukoli útlaku. (Růžička 2006: 10)

Tuto subkulturu squaterů tvoří jednak levicoví aktivisté, kteří usilují o revoluci jako o změně režimu, tak o svržení kapitalismu a znovunastolení socialismu. A anarchisté, kteří naopak vidí řešení v destrukci státu a nastolení utopie. Anarchoautonomové se zase věnují problematice globalizace, migrace a demonstrují proti týrání zvířat. (Růžička 2006: 14)

Každá subkultura má své specifické normy a pravidla odlišující se od společnosti a tudíž to co je normální pro určitou skupinu, mohlo by být bráno jinou skupinou jako abnormální jev. Právě komunita squaterů se potýká s tématem konformity, tedy do jaké míry se člověk přizpůsobuje ustáleným společenským pravidlům. Jak již bylo zmíněno, squatting je nelegální aktivita, a proto je doprovázena negativními reakcemi společnosti, jak formální, tak neformálními. (Fischer, Škoda 2014: 21)

1.2 Anarchismus jako ideový směr squatingu

„Anarchie není chaos, nýbrž pořádek bez vlády. (Herbert Wehner, 1926).“ (A-kontra 1992: 2). Již v první polovině 19. Století přišel Pierre-Joseph Proudhon s přesvědčením, že svoboda je anarchie, kde není potřeba vládnoucí moci a autority státu, neboť „nejvyšší dovršení společnosti spočívá ve spojení pořádku a anarchie.“ (A-kontra 2005: 25). Jak píše Proudhon (cit dle Tomek, Slačálek 2006: 81): *„Vlastnictví je krádež.“* Tato myšlenka se stala často opakovaným heslem mnoha anarchistů. Soukromé vlastnictví vysvětluje Proudhon jako privilegium hromadění bohatství dostupné jen malému množství lidí, které potlačuje svobodu ostatních členů společnosti. (Tomek, Slačálek 2006: 82)

Nejvíce spojovaná aktivita s anarchistickým hnutím je squatting. Anarchismus je s ním spojován především kvůli protestu proti trvalému společenskému systému, motivován potřebou prostoru pro vlastní subkulturu, úsilím o alternativní skupinu v masové (autoritativní, kapitalistické) společnosti. Anarchismus dal vzniknout squattingu hlavně v myšlenkách protestu vůči soukromému vlastnictví, tržním vztahům a autoritářskému systému společnosti. (Tomek, Slačálek 2006: 321). Také vychází z obrany lidských práv, jako je mimo jiné právo na bydlení pro každého bez rozdílu. (Růžička 2006: 22)

1.3 Historie squattingu v České republice

Historie squattingu v Česku se datuje k roku 1989, kdy bylo do roku 1998 podniknuto více než 30 pokusů nelegálně obsadit nevyužívaný objekt. Už od prvopočátku squaty nezajišťovaly jen střechu nad hlavou, ale i autonomní kulturní a sociální centra, kde se konaly alternativní výstavy, koncerty a workshopy. (A-kontra 2006: 12)

Poprvé došlo k obsazení nevyužívaného domu v roce 1990, kdy byl obsazen dům U divého muže na Praze 1. Dům fungoval jako alternativní centrum, byly zde pořádány koncerty, výstavy a divadelní představení. Po vypršení nájemní smlouvy se z domu stal squat, protože ho obyvatelé domu, lidé z okruhu undergroundu, disidenti a anarchisté, odmítli opustit. Po nátlaku policie však ustoupili a dům vyklidili. Za počátek opravdového squattingu je považováno obsazení domu v pražské čtvrti Bud'ánka v roce 1991, ani ne rok po tom byl opět vyklizen. (A-kontra 2006: 12)

První vážný pokus o squat se datuje k roku 1990, kdy se několik anarchistů rozhodlo obsadit činžovní dům na Bud'ance na Praze 7. O dva roky později se stal základnou pro pražské anarchistické hnutí, pořádaly se zde přednášky, výstavy, koncerty i několik mezinárodních anarchistických setkání. Obyvatelé Sochorky se snažili squat legalizovat, jelikož v domě sídlila redakce časopisu A-kontra a tiskárna anarchistické literatury. (A-kontra 2006: 12)

Poté město poskytlo squatterům prostor v ulici Za papírnou, kde mělo být realizováno Centrum pro svobodné vzdělávání. Na Papírně se zabydleli nepolitičtí punkeři a až do roku 1998 zde neprobíhali žádné politické aktivity. Na konci tohoto roku zde začala vydávat A-kontra. (A-kontra 2006: 12)

Později prostor začala využívat organizace Food not bombs, která zde připravovala jídlo pro lidi bez domova. V roce 2001 redakce A-kontry odešla, prostory byli však dále využívány až do doby, kdy vypršela nájemní smlouva, poté byla Papírna bez odporu vyklizena. (A-kontra 2006: 12)

1.4 Squatterské komunity

Jedním z nejznámějších squatů u nás byl památkově chráněný statek Ladronka na Praze 6. Roku 1993 ji obsadili aktivisté Anarchistické federace z touhy vybudovat Autonomní kulturně-sociální centrum. Objekt byl ve vlastnictví hlavního města Prahy a squatteři se snažili o jeho legalizaci. Ani několik policejních razí nedonutilo squattery vystěhovat se, to hlavně díky podpoře ze strany anarchoautonomní scény. Byla i centem kulturní scény, proběhlo zde mnoho koncertů, divadelních představení, výstav a přednášek. Po nezdařilém jednání s magistrátem o legalizaci nebo poskytnutí náhradních prostor pro uskutečnění nového projektu byla Ladronka daná do rukou společnosti, která jí chce přestavět na exkluzivní zdravotnické středisko. V roce 2000 byla Ladronka vyklizena. (Růžička 2006: 179)

Další z našich velmi aktivních autonomních center byla i vila Milada nedaleko vysokoškolských kolejí v Praze. Squatteři uzavřeli ústní dohodu s vlastníkem objektu, která jim umožnila pobyt ve vile. Po policejní razii byl na vlastníka vyvinut nátlak k vyzvání squatteřů opustit budovu. Squatteři ji bránili všemi silami, někteří z nich hlídali na střeše domu a jiní stavěli barikády proti policii. (Růžička 2006: 180) Od roku 2009 je vila prázdná a opět chátrá. (Jiříčka 2013 [online])

V roce 1997 skupina squatteřů obsadila dům v Brně-Židěnicích s cílem ekologického a kulturně-sociálního centra. Představil Strany zelených, která byla nájemcem tohoto objektu, s projektem squatteřů souhlasil. Magistrát ale nájemní smlouvu zrušil. V Nové zahradě, jak squat nazývali, probíhaly různé kulturní akce, například výstavy obrazů, fotografií a autorských čtení, které měly pozitivní ohlas i u širší společnosti. Po první razii policistů se squatteři připravili k obraně. Při třetím policejním pokusu o vystěhování se patnáct policistů dostalo do budovy a začalo jedenáct squatteřů napadat. Podle zdrojů šlo o jeden z nejbrutálnějších útoků policii po listopadu 1989. Policistům se však nepodařilo squattery vyhnat, a proto zaútočili na squat znovu, teď už nad domem létal i vrtulník. Někteří obránci se

pokusili uprchnout, ale byli zadrženi. Pár dnů po té se v Brně konala demonstrace proti kriminalizaci squattingu. Několik měsíců poté byl objekt prodán soukromému majiteli. (Růžička 2006: 192)

Na konci roku 2014 skupina aktivistů obsadila nevyužívanou budovu bývalé plicní kliniky na Žižkově. Budova patří Správě železniční dopravní cesty, aktivisté měli se státem smlouvu o její výpůjčce, která ale již vypršela. 10. 1. 2019 proto začal exekutor Kliniku vyklízet. (Nuc, 2019 [online]). Skupina čtyř lidí, pro kterou se stala Klinika jejich domovem, však zůstávala na střeše po dobu sedmi dní, poté Kliniku opustili. SŽDC plánuje po vyklizení začít s její rekonstrukcí a vytvořit kanceláře pro zaměstnance. Podle squatterů však rekonstrukce čeká Kliniku nejdříve za rok a nevidí proto důvod, proč by měla dále chátrat. (ČTK, 2019 [online]). Aktivisté pojmenovali budovu jako Autonomní sociální centrum Klinika a jak už název napovídá, život v domě fungoval na principu autonomie a samosprávy, nezávisle na státu a její fungování zajišťovali samotní squatterři, kteří také rozhodovali na veřejných plénech o chodu Kliniky. Také to bylo centrum kulturních a sociálních aktivit, jako jsou bezplatné jazykové kurzy, autorská čtení nebo koncerty za dobrovolný příspěvek pro všechny bez rozdílu. (Klinika. O nás. [online])

1.5 Podstata a účel squatů

Jak uvádí Anarchistická federace ve svém časopise *Existence* (roč. 4., č. 1/1999): „*Squatting je hnutí, kde lidé nebojují jen za své ideály a vize, ale přímo za svůj životní prostor. Squaty jsou útočištěm odpůrců systému. Stávají se katalyzátorem odporu, předvojem revoluce, která zajistí politickou a hospodářskou spravedlnost a samosprávu a v neposlední řadě i důstojné bydlení pro všechny, nejen pro ty, co si to mohou dovolit. Squatting je boj tady a teď, stává se předvojem sociální revoluce.*“ (Růžička 2006: 15)

Nelegální obsazování objektů většinou neslouží jen jako střecha nad hlavou, zároveň vytváří pospolitost s vazbou na anarchistickou nebo autonomní scénu, funguje i jako centrum alternativní kultury na nekomerčních základech. Squattery dále spojuje protest proti stávajícímu společenskému systému a komercializaci života. Dále podporují nejrůznější hnutí, ať už ekologické, feministické nebo hnutí za práva menšin daných rasou, kulturou, etnicitou, sexuální orientací. (Tomek, Slačálek 2006: 322)

Podstatou squattingu je mimo jiné i vytvoření společně sdíleného prostor, kde je dosaženo maximální svobody, spravedlivé rozdělení majetku a také princip veřejného pléna, kde dochází ke společnému konsenzu. (Růžička 2006: 21)

Myšlenka squatů vychází z často používaného hesla squatterů „Obsaď a žij“. Tento anarchistický postoj se vyznačuje odmítáním jakýchkoli zákonů, pravidel i celého systému. (Šiříšřová 2015: 18)

Princip D.I.Y., tedy v překladu udělej si sám („Do It Yourself“) stojí na samostatnosti a nezávislosti v pořádání alternativních akcí, sociální projektů a projevování vlastních politických názorů. (Svobodníková 2014: 18)

Squatting má mimo jiné i vazbu na sociální práci ve specifické dobrovolnické podobě. Prostor squatů využívá neformální a neorganizovanou skupinu Food not bombs (v překladu jídlo místo zbraní), která provozuje tzv. dumpster diving (tedy hledání vyhozeného, ale ještě nezávadného jídla v kontejnerech u supermarketů), z něhož pak vaří a následně toto jídlo rozdávají její členové lidem bez domova.

1.6 Typy squatů

Hans Pruijt (2004) definoval pět typů squatů podle jejich zaměření. První z nich je squat založený na strádání z nedostatku základních životních potřeb. Je to nejstarší typ squatu, který poskytuje přístřeší lidem bez domova, kteří nemají jinou možnost bydlení.

Dalším typem je alternativně motivovaný squat zaměřený na mladé bezdětné lidi, kteří chtějí žít v komunitě, rozvíjet radikální D.I.Y. kulturu, vytvářet vlastní bydlení, místo toho, aby trávili hodiny v práci a platili vysoký nájem a nemohou najít legální místo, které by jim toto poskytlo.

Třetí kategorií je squat jako sociální autonomní prostor podobný tomu alternativně motivovanému, ale zároveň v něm squatteréi určitými činnostmi získávají peníze na pořádání různých akcí, charitativních projektů, benefičních koncertů, sociálních center pro lidi bez domova a nezaměstnané, jazykových kurzů, provoz dílen na opravu kol nebo projekty zaměřené na ekologii a třetí svět.

Následujícím druhem je tzv. konzervační squatting, jehož cílem je zachovat původní historickou památku a zabránit její přeměně nebo demolici.

Posledním typem je politický squatting, který je podporován lidmi zabývajícími se proti-systémovou politikou s revolučními myšlenkami. V tomto případě není cílem samotný

squatting, ale je to projev anarchismu, který konfrontuje se státem. (SQUATTING EUROPE KOLLECTIVE, 2013 [online])

1.7 Sociální příčiny squatting

Motivy a příčiny mohou být různé a mohou se v každém squatu lišit, většinou jde ale o řešení bytové situace, tedy o reakci na stále se zvyšující cenu bydlení. Jak uvádí *Sborník textů o squattingu* v publikaci *Experimentální sokolík č. 1, 2/2005*), je to absurdní situace, když na jedné straně je mnoho lidí, kteří nemají domov, nebo kteří si nemohou důstojné bydlení dovolit, jako jsou staří a mladí lidé, samoživitelé s dětmi a sociálně slabší. Na druhé straně je ve městě velké množství domů prázdných. (Růžička 2006: 20)

„Squatting je produktem společenského systému, který se opírá o vykořisťování člověka i přírody a veškeré hodnoty podřizuje významu peněz. Mladí lidé reagují na bezvýhodné sociální postavení, kdy ztratili veškerou naději na důstojný život.“ (Růžička 2006: 107)

Pokud jde o motiv způsobený sociální situací, nemluvíme o squattingu jako takovém, sice jde o nelegální užívání cizí nemovitosti, ale nejde zde o skutečnou myšlenku squattingu. Týká se to převážně lidí bez domova nebo narkomanů, kteří si nemohou dovolit bydlet legálním způsobem. (Bulín 2017: 34)

Mezi další motivy může patřit i záchrana nějaké architektonické a cenné nemovitosti, jejíž vlastník ji nechá chátrat, jelikož se mu do ní nevyplatí investovat a udržovat ji. Poukazují tak na to, že velké množství lidí nemá střechu nad hlavou. (Bulín 2017: 34)

Další důvod jak opět zmiňuje *Sborník textů o squattingu* je potřeba pro vlastní autonomní prostor, kde se může stýkat skupina nekonformně smýšlejících lidí a žít spolu v podobném názorovém proudu, zároveň upozorňovat na sociální problémy a uplatňovat své názory ke změně konzumní společnosti. (Růžička 2006: 20)

Třetím aspektem je snaha squaterů vybízet společnost k řešení bytové krize. Tím, že obsazují neobydlené domy, tak dávají na vědomí problém spojený se stále narůstajícími náklady na bydlení. Výběr takového způsobu života také výrazně ovlivňuje touha po svobodě a nezávislosti. (Růžička 2006: 20)

1.8 Squatting versus legislativa

Právo na bydlení neboli bydlení je právo, které je jedno z hlavních hesel squatterů, by mělo člověka ochránit před bytovou nouzí a následným bezdomovectvím, není ale vymahatelné, proto ho squatteři berou do vlastních rukou. (Squatterská příručka [online]). Zvláštní zpravodaj OSN definuje bydlení jako „*lidské právo na přiměřené bydlení je právo každé ženy, muže, mladistvého či dítěte získat či udržet si bezpečný a spolehlivý domov a společenství, ve kterém je možno žít v míru a důstojnosti.*“² (Prouza 2011: 30)

Jak už jsem dříve zmínila, tak squatting je nelegální aktivita, která představuje zásah do vlastnického práva. Již Rousseau byl jedním z prvních, kdo měl svým myšlením blízko ke squatterskému myšlení. Stejně jako samotní squatteři také i on odsuzoval nerovnoměrné rozdělení bohatství ve společnosti a svými revolučními ideami přispíval k odstranění rozdílů mezi bohatými a chudými. Knapová, Švestka, Dvořák a kol. (2009) definují vlastnictví jako „*právo ovládat věc, tj. zejména ji držet, užívat, požívat, nakládat s ní, a to svou mocí, tj. mocí nezávislou na současné existenci moci kohokoliv jiného k téže věci.*“ (Prouza 2011: 21)

Listina základních práv a svobod, článek 11 uvádí: „*Vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem.*“ (Listina základních práv a svobod. Čl. 11. [online])

Dalo by se to chápat tak, že když vlastník budovu nevyužívá, tak prakticky přispívá k újmě práv osob, které jsou bez domova. Přesto právo na to, aby lidé bez střechy nad hlavou využívali cizí majetek, nikde v právním řádu zakotveno není.

Článek 12 zase mluví o nedotknutelnosti obydlí, do kterého je zakázáno vstoupit bez dovolení osoby, která v něm bydlí. V některých případech však může být zásah do nedotknutelnosti obydlí dovozen, zvláště pak „*pro ochranu života nebo zdraví osob, pro ochranu práv a svobod druhých anebo pro odvrácení závažného ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádku.*“ (Listina základních práv a svobod. Čl. 12 [online])

§ 1037 a § 1038 občanského zákoníku (89/2012 Sb.) zároveň popisují omezení vlastnického práva. V některých případech, jako je nouzový stav nebo veřejný zájem, může být vlastníkům majetek použit na nezbytnou dobu v nezbytné míře. Dále může být toto právo omezeno nebo majetek vyvlastněn, pokud veřejný zájem nejde naplnit jiným způsobem. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník [online])

² Zvláštní zpravodaj OSN pro záležitosti přiměřeného bydlení Miloon KOTHARI (funkční období 2000-2008)

Pokud je squatting charakterizován jako trestný čin, musí to být protiprávní akt, který vykazuje známky v trestním zákoně a navíc se zde posuzuje úmyslné zavinění. (Zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 13 [online]). Je však patrné, že jde o úmyslné zavinění, jelikož squatteři vědomě obsazují prázdné domy, jako reakce na nedostupné bydlení.

§ 208 trestního zákoníku (89/2009 Sb.) definuje „*Neoprávněný zásah do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru*“, jako trestný čin.

„(1) Kdo protiprávně obsadí nebo užívá dům, byt nebo nebytový prostor jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.

(2) Stejně bude potrestán, kdo oprávněné osobě v užívání domu, bytu nebo nebytového prostoru neoprávněně brání.

(3) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 jako člen organizované skupiny, nebo

b) způsobí-li takovým činem škodu velkého rozsahu. (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník [online])

§ 178 trestního zákoníku ukládá trest odnětí svobody na dva roky tomu, kdo neoprávněně vnikne do domu jiné osoby, nebo tam zůstane. (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník [online])

V případě, kdy squatteři vniknutím do neobydleného objektu s použitím síly poškodí nebo zničí zámek nebo jiné zajištění domu, tak se jedná podle § 121 o trestný čin vloupání. (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník [online])

Pokud squatting není klasifikován jako trestný čin, může jít o přešupek proti majetku, kterým se zabývá § 50 zákona České národní rady o přešupcích č. 200/1990 Sb.

„Přešupku se dopustí ten, kdo úmyslně

a) neoprávněně užívá cizí majetek,

b) přisvojí si cizí věc nálezem nebo jinak bez přivolení oprávněné osoby, nebo

c) ukryje nebo na sebe nebo na jiného převede věc, která byla získána přešupkem spáchaným jinou osobou, nebo to, co za takovou věc bylo opatřeno.

Přešupku se dopustí i ten, kdo se o jednání uvedené v odstavci 1 pokusí.

Za přešupek podle odstavců 1 až 3 lze uložit pokutu do 20000 Kč.

Je-li přešupek podle odstavců 1 až 3 spáchán opakovaně (§ 91a) po nabytí právní moci rozhodnutí o přešupku podle stejného odstavce, uloží se pokuta do 30000 Kč. Za přešupek podle odstavců 1 až 3 lze spolu s pokutou uložit zákaz pobytu.“ (Zákon č. 200/1990 Sb., zákon České národní rady o přešupcích [online])

2 Problematika životních drah v kontextu současné západní společnosti

V této kapitole se budu zabývat konceptem životní dráhy, která představuje individuální životní cestu každého člověka, která přináší různé překážky, zvraty, ale i radostné události v různých etapách života. Společnost, ve které jedinec žije, ovšem nastavuje určité normy, které ovlivňují směřování životní dráhy.

2.1 Koncept životní dráhy

V celé této kapitole, zabývající se životní dráhou, jsem čerpala z knihy *Životní dráha jako sociologický problém* od Lubomíra Nového. Sociální dráha je určitý proces, pohyb „od – k“, ale také vývoj individuálního subjektu. Základní jednotkou, nebo lépe řečeno individuem, které se pohybuje v sociálním prostoru a čase je člověk. Životní dráha každého člověka tvoří čtyři základní dimenze.

Právě ona cesta „od – k“ je první dimenzí v životě člověka. Jedná se tedy o určitou „délku“ a „čas“ určený narozením a smrtí jedince. Nazývá se to taky jako *biografický čas*, který zahrnuje sociálně historické souvislosti.

Druhá životní dráha je vymezena určitou „šířkou“, probíhá v *horizontálním prostoru*, který obsahuje protiklady „užšího“ a „širšího“. Můžeme tomu rozumět jako nějakému geografickému prostoru, jako je například v globálním měřítku planeta, světadíl, země, nebo v místním měřítku je to místo narození, bydliště, místo zaměstnání, školy nebo ostatních služeb a ostatních volnočasových aktivit. Horizontální prostor je společností chápán jako hierarchické uspořádání na základě sociální pozice nebo úspěchu, „*týká se to místa pracoviště, bydlení, cestování*“. Tato dráha představuje škálu pracovních příležitostí, aktivit k vyplnění volného času a celkově využití a organizaci času.

Další dimenze zahrnuje naopak *vertikální prostor* související s její „výškou“, kterou vyjadřuje protipól „nahore – dole“. Společně s biografickým časem vyváří křivku biografického vývinu. Právě tato dimenze ukazuje rozdíly mezi jednotlivými skupinami ve společnosti z hlediska jejich ekonomické a politické situace. Mezi tuto dimenzi také patří dosažené vzdělání, kvalifikace, ale i kvalita a výkon.

Poslední dimenze představuje určitou „váhu“ neboli *význam a hodnocení* životní dráhy. Hodnocení zahrnuje dvě oblasti. První je naše *sebehodnocení* a uvědomění si hodnoty vlastního života, probíhá buď směrem k budoucnosti, kdy si vyváváme nějaký názor, životní filozofii, systém hodnot a cíle, které ovlivňují naše jednání a zájmy. Jde o tzv. *životní strategii*. Na druhé straně mohou být naše představy o budoucnosti ovlivněny hodnocením naší minulosti, které se střetává s již vytvořeným *sebepoznáním*.

Druhá oblast popisuje, jak je naše sebehodnocení ovlivněno hodnocením druhých lidí, jako je rodina, přátelé, kolegové, společnost a jak je s ním neustále v interakci.

Pro životní dráhu je tedy důležitý člověk jako individuum, které se pohybuje v sociálních vztazích, ale jeho životní dráha je ovlivněna působením vnějších cizích sil. V podstatě jde o poznávání a měnění světa člověkem, který tím zároveň vytváří a přeměňuje sám sebe.

Dále také Nový píše o životní dráze jako o *společenské struktury*, která má čtyři části. „*Biopsychická konstituce a vybavení sociálního individua. Práce (povolání), příp. jiné formy získávání prostředků k životu. Rodinný život (resp. sexuální vztahy a rodinný život). Volnočasové aktivity.*“

Toto je rozdělení „strukturální“, ale dá se to ještě rozlišit z „dynamického“ hlediska na čtyři biografické časy. „*Čas života ve smyslu biopsychických vývojových procesů (čas mládí, čas zralosti a fertility, čas přechodu, čas stárnutí a stáří, čas narození a smrti). Časovost práce: procesy pracovní přípravy, profesní dráha. Specifická časová artikulace rodinného života neboli rodinný cyklus. Specifické časy volnočasových aktivit (v celku i v jednotlivých jejich složkách, jako je např. rozdílný čas sportovní či umělecké dráhy).*“

Je nutno zmínit, že každá oblast má své dimenze „šířky“, „výšky“ a „váhy“. Co se týká **biopsychické oblasti** „šířka“ určuje schopnosti a dovednosti, „výška“ pak vitalitu jedince a „váha“ ukazuje hodnocení vnitřních a vnějších charakteristik jednice, jako je postava a vlastnosti.

V **rovině práce** se „šířka“ zaměřuje na kvalifikaci a množství klientů, „výška“ určuje profesní pozici a příjem, „váha“ hodnotí pracovní úspěchy.

V **rodinné oblasti** „šířka“ poukazuje na velikost rodiny, počty dětí a množství příbuzenstva, „výška“ se zabývá standardem a příjmem rodiny a „váha“ hodnotí kvalitu vztahů mezi rodinnými příslušníky.

V **rovině volného času** „šířka“ určuje množství aktivit, „výška“ ukazuje škálu výkonů a postavení v oblasti volnočasových aktivit, „váha“ hodnotí úspěchy v této oblasti. (Nový 1989: 8-14)

2.2 Dospívání

Dospívání neboli adolescence je proces, ve kterém se rozvíjí biologická stránka jedince, jako tělesný růst a reprodukční schopnosti, ale hlavně psychologické, sociologické a pedagogické kritéria, tedy osamostatnění se, osvojení si rolí dospělého, ukončení studií a získání profesních zkušeností. V podstatě jde o „*období mezi dětstvím a dospělostí*“, které je datováno od „15 do 20 (22)“ roku života. (Macek 1999: 11-12)

Jak zmiňují autoři Lerner, Steinberg (2009), dospívající člověk je ovlivňován svými „*významnými druhými*“, vrstevníky, rodiči, učiteli, sourozenci, hlavně v domácím prostředí nebo škole. Tyto vztahy jsou ovlivňovány většinou kulturou, právním systémem, masmédií, globalizací a chudobou v konkrétní zemi. (Sobotková a kol. 2014: 26)

Adolescence se dá chápat jako „*bouře a konflikt*“ a jak píše Hall (1904) a Muuss (1989) je to období, kdy dospívající revoltují proti všemu starému, vyjadřují emoce a potřebu pro vlastní životní styl, i přes jeho nepohodlnost. „*Dospívající je napůl necivilizovaný divoch s nekontrolovatelnými impulzy, teprve postupně se „civilizuje“ (zpravidla až po dvacátém roce života) a mění se v zodpovědného člena moderní společnosti (Hall, 1904, Muuss, 1989).*“ Také dochází k určité separaci, která je nezbytná pro vývoj jedince a ve které dochází ke konfliktu mezi jím a rodičem stejného pohlaví, naopak s rodičem stejného pohlaví si jedinec vytváří určité vazby. Tento konflikt mezi dospívajícím a rodičem je spojován se změnami v oblékání, změnami nálad a melancholií. (Macek 1999: 16-18)

Adolescence se rozděluje podle věku dospívajícího na časnou, střední a pozdní. (Sobotková a kol. 2014: 27). Jak popisuje R. Josselsonová, v první fázi, ve které probíhají určité pubertální změny, je charakteristické vědomí adolescenta o jeho odlišnosti od ostatních, především od rodičů, kteří jsou přestáváni chápat jako kladná autorita. Také je typická náklonnost k vrstevníkům opačného pohlaví a podle Alsakera (1992) se tato fáze datuje od jedenácti do třinácti let. (Macek 1999: 45-79)

Střední adolescence je brána od čtrnácti do šestnácti let, toto období je typické tím, že dospívající zkouší a experimentuje, ale také navazuje přátelské i první erotické vztahy. Jak

popisuje Havighurst (1987) a Abma (1992), je běžné, že jedince má potřebu se odlišit od společnosti tím, jak se obléká, chová a jakou hudbu preferuje. Dle Lloyda (1985), těmito zvláštnosti dává jedinec najevo příslušnost a konformitu k určité skupině vrstevníků. (Macek 1999: 46-79). Tajfel (1982) píše o tom, že se adolescent skrze členství v určité skupině vymezuje vůči jiným skupinám a snižuje jejich hodnotu. (Tyrlík, Macek, Širůček 2010: 40). Jedinec nevidí význam se zajímat o dlouhodobější budoucnost a snaží se být co nejvíce nezávislý na autoritách (rodičích). (Macek 1999: 79)

V pozdní fázi adolescence dochází k přijetí a uvědomění si vlastní osobnosti a také k dosažení identity. Petersen (1988) toto období datuje od sedmnáctého do dvacátého roku života. Člověk v této fázi začíná přemýšlet o jeho osobní perspektivě, budoucím povolání a partnerství, popřípadě rodičovství. (Macek 1999: 46-80)

2.2.1 Adolescence a vývojový úkol

Podle R. J. Havighursta (1948/1974) je adolescence také období pro splnění „vývojového úkolu“, který zahrnuje důležité věci v životě dospívajícího, jeho potřeby a očekávání, které chce naplnit kvůli sobě samému, ale zároveň ví, že je to nezbytné naplnit vzhledem ke společnosti ve které žije. Flammer, Avramakis (1992) dále zmiňují, že společnost nastavuje jedinci určitá pravidla a hranice pro splnění vývojové úkolu a bývají mu uděleny tresty, pokud plní vývojový úkol odlišně, než jak si po něm společnost žádá. (Macek 1999: 20-21)

Havighurst (1953, 1972) také zformuloval několik osm vývojových úkolů. Jsou jimi:

a) Dosáhnout nových a zralejších vztahů s vrstevníky obou pohlaví.

b) Dosáhnout mužské nebo ženské sociální role.

c) Akceptovat svou tělesnou konstituci.

d) Dosáhnout emoční nezávislosti od rodičů a jiných dospělých.

e) Připravit se na manželství a rodinný život.

f) Připravit se na ekonomickou nezávislost.

g) Osvojit si určité hodnoty a etický systém.

h) Dosáhnout společensky zodpovědného chování.“ (Sobotková a kol. 2014: 32-33)

E. H. Erikson (1968) vytvořil osm fází vývoje životního cyklu, kde každé stadium má jiný vývojový úkol. Právě u adolescence je to vytvoření „*identity vlastního já*“. (Macek 1999: 23)

2.2.2 Adolescence a identita

Identita se dá chápat, jako určité sebehodnocení jedince, které je ovlivněno kulturou a sociálními vazby v určité etapě života člověka. (Tyrlik, Macek, Širůček 2010: 6-7)

Utváření identity se dá chápat jako společenský úkol, tedy pokud společnost ke splnění tohoto úkolu vytváří podmínky jako je například „čas na rozmyšlenou“ nebo prostor k experimentování. (Macek 1999: 78)

Pokud má ale dospívající omezené příležitosti k začlenění do dospělého světa, potom k utvoření identity mohou vést rizikové cesty jako je například experimentování s drogami, delikventní parta, prostituce apod. (Sobotková a kol. 2014: 31)

Jak píše autoři Newman, Newman (1976), Lloyd (1985), můžeme rozlišit osobní a sociální stránku identity. V prvním případě jde o to, jak sám sebe vnímá jedinec a kdo skutečně je. Dospívající může prožívat pocit nezakotvenosti, pokud v této fázi nedosáhne nezávislosti. Druhá stránka je charakteristická začleněním do společnosti. (Macek 1999: 78-79). Je také podstatné, jaké skupiny adolescent preferuje, do kterých se zařazuje a zda je akceptován vrstevníky a rodinou. H. Tajfel (1982) zmiňuje, že dospívající si dokazuje svou hodnotu a odlišnost od ostatních skrze členství v určité skupině. Dle Seltzera (1989), Laursena (1996) je právě hodnocení ze strany druhých jedním z nejdůležitějších faktorů při utváření identity. (Tyrlik, Macek, Širůček 2010: 7-40). Jedinec by měl mít pocit, že patří do určité skupiny, jako jsou rodiče nebo vrstevníci a že je jimi přijat, jinak prožívá pocit odcizení. (Macek 1999: 78-79).

V období adolescence je také důležité, aby jedinec ve své sociální pozici dokázal přijmout odpovědnost za vlastní činy. Míra odpovědnosti se může lišit v různých oblastech života. První z nich je oblast jedincova vzhledu, jeho zájmů i navazování vztahů. To vše ovlivňuje jeho vrstevnická skupina a odpovědnost vychází z příslušnosti k ní. V druhé oblasti přijímá jedinec odpovědnost za svůj životní styl, volný čas, který je spojený s materiálním vybavením a školními výsledky. V této fázi jedinec potřebuje podporu od rodičů. Poslední oblast je finanční zabezpečení a výběr budoucího povolání, kdy dospívající přenechává téměř veškerou odpovědnost na svých rodičích. (Tyrlik, Macek, Širůček 2010: 26-27)

E. H. Erikson dále vymezil čtyři po sobě jdoucí stavy identity, které mají spojitost i s jednotlivými charakteristikami osobnosti a během kterých má dojít k vytvoření vlastní identity a k posunu do dalšího vývojového stádia, ve kterém je cílem dosažení sexuální

intimity. První z nich je stav **rozptýlené identity**, kdy dospívající přijímá normy a pravidla určité skupiny lidí, do které chce patřit (většinou vrstevníků), mění podle nich svoje chování a nechá se skupinou snadno ovlivnit. Jedinci, pro které je aktuální toto stadium, sice nemají vysoké sebevědomí a nejsou si jisti ve vztazích, ale neláká je konzervativní způsob života a autoritářství, dále mohou mít liberální přístup k drogám. Druhý status je **náhradní identita**, ta spočívá v tom, že adolescent není schopen vlastní volby v důležitých věcech a své rozhodnutí přejímá od autorit, bez toho aniž by si to sám ověřil. Charakteristickými znaky pak u adolescenta je závislost na autoritách, s tím také souvisí důrazné odmítání drog a konformní styl života, ve kterém jsou spokojeni se školními výsledky, ne však se sebou samými. **Status moratoria** představuje u dospívajícího úzkost spojené s krizí jeho identity, v této fázi dochází k experimentování s určitými rolemi a zájmy. Mladiství, pro které je typické toto stadium sice mají kladný pohled na vztahy s druhými, ale ve své budoucnosti spatřují nejistotu, nejsou tolik flexibilní a jsou nejistí ve spolupráci s ostatními. Poslední stadium, které tento proces završuje je **dosazení identity**, ve kterém dochází k sebepřijetí jedince, k sebereflexi a k spojení jeho minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Pro osoby, které dosáhly identity, je typická větší nezávislost, flexibilita, také mají dobré studijní výsledky, jsou zodpovědnější, odmítají autoritativní postoj a mají svobodomyšlný přístup k drogám. (Macek 1999: 26, 80-81)

2.2.3 Adolescence a socializace

Již Maslow (1943) ve své pyramidě potřeb zařadil na třetí místo potřebu někam patřit, neboli potřebu náležení. Podle autorů Baumeistera, Learyho (1995) s vzrůstajícím věkem se počet osob, se kterými má jedinec potřebu být v kontaktu zvětšuje. Dále také má člověk potřebu být v kontaktu s druhými, což způsobuje pozitivní pocity jedince. Také je podle nich důležitá oboustranná vazba a důvěra mezi osobami.

Pokud ale dojde k ztrátě vazeb nebo sociálnímu odmítnutí, jak popisují autoři DeWall, Baumeister (2006), Baumeister, Brewer, Tice, Twenge (2007), tak mohou u dospívajícího nastat psychické problémy, agresivita, sebepoškozování, antisociální chování, kdy se jedinci vyhýbají kontaktu s druhými, i přesto, že mají na vytvoření nových vazeb velký zájem. (Tyrlik, Macek, Širůček 2010: 39)

V období adolescence se dospívající člověk hledá a hledá také svojí rovnováhu. M. Hornsey a J. Jettenová (2004) popisují strategie, které vedou k získání rovnováhy. Strategie

“*identifikace se skupinou, která sama sebe definuje vymezením se z hlavního proudu společnosti*”, kde je jasné, že skupina se nějakým (agresivnějším) způsobem odlišuje od většinové společnosti. Jsou to většinou různé subkultury (například anarchističtí), jejichž členové vykazují podobné znaky, ale zároveň vzdorují proti uniformitě ve většinové společnosti. (Tyrlik, Macek, Širůček 2010: 45-46)

Lerner (1984), Hurrelmann, Ulich (1991) definují socializaci jako „*proces vývoje osobnosti v konkrétním materiálním a sociálním prostředí, které je charakteristické pro konkrétní společnost*.“ (Macek 1999: 46)

Z. Helus (1973) definoval čtyři prvky socializace. První z nich je „*hodnotově normativní složka*“, která podle Lerner a Spaniera (1980) zahrnuje normy, hodnoty a ideály předávané jedinci skrze sociální instituce jako je rodina, výchovné a vzdělávací zařízení, média, náboženské instituce nebo právní a politický systém.

Po tom, co je jedinec ovlivněn tímto aspektem socializace nastupuje „*složka mezilidsky vztahová*“, kde dochází ke kontaktu s druhými lidmi, sociálnímu učení, ve kterém si adolescent adoptuje své sociální role.

Třetí „*rezultativní složka systému*“ je charakteristická interakcí jedince s kulturou materiálními produkty.

V poslední „*osobnostní složce*“ se prolíná charakteristika osobnosti dospívajícího a také jeho zhodnocení předchozích tří částí celého procesu. Macek (1996) by to nazval identitou. (Macek 1999: 47-48)

Dospívající člověk se ovšem nezařazuje jen do světa dospělých, svými podobně smýšlejícími vrstevníky vytváří subkulturní společenství. Jak píše Havighurst (1987), Wyn, White (1997), tak dříve byla kultura mladých lidí více v opozici ke světu dospělých, nyní je ve vyspělých kulturách více přijímaná společností.

Podle Havrdové a Wolfa (1989) může mít společenská tolerance experimentování ze strany adolescenta i negativní stránky. Jednou z nich je to, že dospívající může pocítovat odcizení a nedostatek svého vlivu na dospělou společnost, od které je oddělený. Nedostatečné začlenění dospívajícího do společnosti vede k náhradním způsobům tvoření vlastní identity, dle Lloyda (1985) a Abmaa (1992) to částečně souvisí s vytvořením subkultury s velmi výraznými vnějšími znaky. Mezi tyto znaky patří nejenom specifická mluva, tzv. slang, ale hlavně účes a oblékání, které vyjadřuje vyčlenění z konvenční a konzumní společnosti, ale zároveň členství v určité komunitě a komunikační prostředek v rámci ní. Také specifická hudba je projev určité subkultury. Mladí lidé skrze ni vyjadřují své pocity, hodnoty a názory.

Hudební festivaly a koncerty slouží jako prostor pro seznamování, navazování přátelských vztahů, vyjádření protestu a manifestaci radosti. (Macek 1999: 48-51)

2.2.4 Adolescence a rizikový způsob života

Dospívání nemusí nutně znamenat období vzdoru, konfliktu a krize, nicméně je to etapa v životě člověka, kdy je více náchylný k rizikovému způsobu života. (Macek 1999: 98). Podle Macka (2003) je rizikové chování, „*takové chování, které přímo nebo nepřímo ústí v psychosociální nebo zdravotní poškození jedince, jiných osob, majetku nebo prostředí.*“ (Sobotková a kol. 2014: 40)

R. a S. Jessorovi (1975) definovaly faktory, které ovlivňují životní styl adolescenta. „*Demografické charakteristiky a charakteristiky sociální struktury*“, jak popisuje Jaccard, Dittus (1991) rodina je nejvýznamnější sociální strukturou vlivu na předpoklad rizikového způsobu života. Záleží na vzdělání a zaměstnání rodičů, ale také na členství v určité náboženské komunitě. Velkou roli hraje také deviantní chování samotných rodičů. „*Socializační vlivy*“ se opět objevují v rodinném prostředí, kde se tvoří hodnoty a normy. Názory, přesvědčení rodičů, nepříznivé rodinné klima i tolerance k rizikovému životnímu stylu adolescenta má vliv na jeho chování. Také podstatnou roli hrají vrstevníci s jejich zájmy a také masmédiá. „*Vnímané charakteristiky prostředí.*“ Jde tu v podstatě o vnímání a hodnocení prostředí z pohledu dospívajícího. Jednak na jedince působí rodičovská podpora a kontrola, ale také vliv kamarádů. Důležité je, jak samotný adolescent vnímá tyto vlivy, zda se vzájemně slučují nebo ne. „*Osobnostní charakteristiky adolescentů*“, které zahrnují jedincův postoj k deviantnímu jednání, motivaci k budoucímu životu, ambice ve studijním a profesním životě, nezávislost, vliv na vlastní život, ale i vlastní sebehodnocení a pocit odcizení. (Macek 1999: 96-99)

Mezi rizikové chování se dá zařadit i levicový extremismus, kultura DIY a squatting. (Sobotková a kol. 2014: 40-41) Extremismus se dá chápat jako politický proud, který je nejvíce vzdálený od politického středu, nebo také jako jakákoli proti systémová ideologie nebo aktivita. (Charvát 2007: 9) Levicový extremismus představuje podle Sobotky (2011) formu politického směru, jehož cílem je odstraňovat bariéry mezi lidmi a nastolit absolutní rovnost. Mezi jeho stoupence patří revoltující a výstředně vypadající mládež, která svým

specifickým účesem, tetováním a piercingem se chce odlišit od zbytku společnosti. (Sobotková a kol. 2014: 53)

2.2.5 Vynořující se dospělost

V pozdní adolescenci dospívající začíná přemýšlet o své budoucnosti, v některých oblastech, jako je vzdělání a budoucí profese je k tomu dohnán tlakem společnosti. Vynořující se dospělost se tedy dá chápat jako nová etapa v životě člověka, kdy na sebe bere odpovědnost za svou profesní, partnerskou a společenskou perspektivu a o své budoucnosti rozhoduje sám za sebe, míra tohoto rozhodování je ale však podmíněná kulturou, minulou zkušeností, sociálním prostředím a individualitou jedince.

Podle Arnetta (2000) se vynořující se dospělost datuje mezi 18. – 25. rokem života jedince. Pro toho období je charakteristické nezávislé zkoumání životních možností a směrů v lásce, práci a světonázorech, jehož rozsah je větší, než v jakémkoli jiném období života. Keniston (1971) definuje vynořující se dospělost jako etapu života, kdy mladí lidé pokračují s experimentováním v oblasti rolí mezi obdobím dospívání a mladou dospělostí. (Arnett 2000: 469-470 [online])

Autorky H. Markusová a P. Nuriusová (1986) vytvořily koncept „*možných já*“, jde o představy, kým bychom v budoucnu chtěli být a kým naopak nikoliv. Tento koncept se dělí na dvě hlavní oblasti. „*Chtěné já*“ představuje, kým bychom se rádi stali, naše budoucí plány a cíle. „*Nechtěné já*“ je naopak naše obávaná budoucnost, situace, do kterých se nechceme dostat a člověkem, kterým si nepřejeme být. Podle G. Ogilvieho (1987) jsou ideální já ovlivněny negativními představami o sobě samých v budoucnosti. Také stanovení cílů a přiřkládání jim významu podstatně ovlivňuje společnost, ve které se jedinec nachází. (Tyrlík, Macek, Širůček 2010: 55-60).

Výzkum v roce 1994 ukazuje, že mezi nejbližšími životními cíli lidí ve věku od 15 do 24 let v České republice se objevuje dosažení vzdělání, dobré pracovní místo, také mít děti a rodinu. Určité procento také uvádělo potřebu bohatství, přijetí na vysokou školu nebo potřebu vlastního bydlení. (Macek 1999: 132)

3 Sociální práce ve vztahu ke squattingu

Jak píše Matoušek v knize *Základy sociální práce* (2001): „*Sociální práce je společenskovední disciplína i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (např. chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanosti). Sociální práce se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu. Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout způsobilosti k sociálnímu uplatnění nebo ji získat zpět. Kromě toho pomáhají vytvářet pro jejich uplatnění příznivé společenské podmínky. U klientů, kteří se již společensky uplatnit nemohou, podporuje sociální práce co nejdůstojnější způsob života.*“ (Matoušek a kol. 2008: 11)

Sociální práce je součástí tzv. sociálního státu, kde funguje přerozdělování služeb a zboží k dosažení uspokojení potřeb klientů, ale také zajistit kontrolu sociálně nepřijatelného chování. Stojí proti sobě v konfrontaci rovnost, spravedlnost a dravý tržní systém. Moon (1995) píše o sociálním státu, který sice spolupracuje s trhem, ale drží ho pod kontrolou, obsahuje právo vlastnit majetek, ale na druhou stranu zajišťuje dobrý život a lidské potřeby bez ohledu na majetek schopnost pracovat. Dále si zakládá na principu solidarity, která ale může být zničena úspěchem sociálního státu. (Matoušek a kol. 2008: 25)

3.1 Komunitní práce

Důležité pro komunitní práci je si představit pojem komunita. Podle Mattessich, Monsey, Roy (1997) je komunita skupina lidí, kteří žijí v určité oblasti a mají mezi sebou sociální vazby, navíc mají k sobě a k místu kde žijí citovou vazbu.

Komunita je také ohraničena geografickými, politickými, ekonomickými nebo sociálními hranicemi, stojí na společných hodnotách, kultuře a zájmech a má formální nebo neformální organizaci. (Matoušek a kol. 2008: 265)

Dle kolektivu autorů (1997) je komunitní práce „*metoda směřující k vyvolání a podporování změny v rámci místního společenství.*“ Jejím cílem je tedy provést změnu ve společenství, pracuje se zdroji a možnostmi k vyřešení problému a chce zapojit samotnou komunitu do rozhodování o způsobu řešení problému. (Matoušek a kol. 2008: 265)

3.2 Streetwork

Streetwork neboli kontaktní, terénní práce nabízí nízkoprahovou sociální pomoc osobám, kteří žijí rizikovým způsobem života v jejich přirozeném prostředí prostřednictvím vyhledávání, kontaktování a aktivního přístupu ke klientům. Jde především o porozumění dané subkultuře a způsobu života dané cílové skupiny. Také je velmi důležitá akceptace klienta a nedirektivní přístup.

Streetwork není jen činností vykonávanou jen v ulicích, ale i v prostředí, které není zastoupeno žádnou institucí, jako jsou například právě squatty, parky, podchody, nádraží, garáže, sklepy apod. Zdržování cílové skupiny v určitém místě ovlivňuje roční období (léto tráví v otevřených a zimu spíše v uzavřených prostorách), denní doba nebo kulturní a sportovní události. (Matoušek a kol. 2008: 189-190)

W. Sturzbecher (1994) popisuje cílovou skupinu, jako skupinu mladých lidí na okraji společnosti, která se vyznačuje nonkonformním, rizikovým způsobem života a odmítající standardní sociální služby. (Matoušek a kol. 2008: 193)

Mezi konkrétní skupiny patří subkulturní mládež zahrnující squatterry, skinheady, punkery atd., mladiství na ulici, prostitutky, drogově závislí, gambleři, lidé bez domova a fotbaloví fanoušci. Být členem v některé skupině je buď rozhodnutí dobrovolné, nebo nedobrovolné v závislosti na sociální situaci. U těchto skupin se také posuzuje trávení volného času, zvláště když dochází ke konfliktu s okolím nebo trestné činnosti, u subkultur je to pak specifický životní styl.

Rozhodnutí pro takový způsob života vychází z nenaplnění nějakých hodnot, které by měly být naplněny v rodině, jako je uznání, podpora a přijetí. (Matoušek a kol. 2008: 193)

Nejen vyhledávání potencionálních klientů a mapování lokality, ale důležitá je posléze i doprovodná činnost, jedná se o doprovázení klientů do institucí, jako je např. policie či úřad práce, ale znamená to i poskytování podpory při zvládání každodenních problémů. Mimo to má streetwork i mobilní funkci, spočívá v tom, že lokalita, kterou pracovník navštěvuje, se může měnit podle potřeb cílové skupiny nebo ročního období. Pracovníci se označují jako streetworkeri nebo také terénní pracovníci, jejichž činnost je zakotvena v zákonu o sociálních službách č. 108/2006. Podle tohoto zákona je také streetwork neboli kontaktní práce poskytována v terénní nebo ambulantní formě. V prvním případě se jedná o terénní programy. Ve druhém jde o nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, kontaktní centra a nízkoprahová denní centra. Tyto služby mohou nabízet *„pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, výchovné,*

vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí. (Česká asociace streetwork, Co je streetwork [online])

3.3 Kritická sociální práce

Kritická sociální práce nazývaná také jako radikální či aktivistická sociální práce, jejíž cílem je podle Healy (2001) stát na straně utlačovaných a bezmocných lidí, proto se ideologicky podobá některým proudům jako je například anti-rasistická sociální práce nebo anti-opresivní přístup. Healy (2000) také tvrdí, že jejím hlavním cílem je „*společenská transformace k překonání útlaku, nespravedlnosti, dominance a vykořisťování.*“ Healy (2001) zmiňuje, že kritická sociální práce stojí na principu participace lidí, na které se zaměřuje a na jejich zplnomocňování vedoucí k dosažení změn ve společnosti. (Janebová, Celá 2016: 24-25 [online])

4 Metodologie výzkumu

Pro mou bakalářskou práci jsem zvolila kvalitativní výzkumné šetření metodou kvalitativního dotazování pomocí narativních rozhovorů. Výzkumná otázka zní: Pro které faktory se mladí lidé rozhodnou k životu ve squatu. Mým cílem je tedy zjistit faktory, pro které se mladí lidé rozhodnou k životu ve squatu, a zasadit je do souvislostí relevantních z pohledu sociální práce.

4.1 Metoda výzkumu a technika sběru dat

Pro mou práci jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu, který by se dal charakterizovat jako interpretace problémů společnosti nebo jedince, jehož cílem je vytvořit obraz o zkoumaném problému, důraz je zde kladen na způsob, jak lidé popisují svou osobní zkušenost. Kvalitativní výzkum má v konečné fázi podobu textů, které vychází z rozhovoru, z pozorování nebo ze studia dokumentů. Samotný výzkum se provádí v přirozeném prostředí jedince nebo společnosti. (Hendl 1997: 12)

Hendl (2012) také uvádí charakteristiky kvalitativního výzkumu, mezi které například patří: Intenzivní kontakt se situací jedince nebo skupiny, která reflektuje každodenní život jedince nebo skupiny. Metody získávání dat nemají tak standardní charakter, jelikož hlavním nástrojem je výzkumník, jehož zápisky z terénních poznámek pocházejí z rozhovorů, audio a videozáznamů, pozorování, fotografií a všeho ostatního co nám nastiňuje život lidí, které zkoumáme. Cílem je interpretovat to, jak lidé chápou určité situace a jak v nich jednájí. (Zháněl, Hellenbrandt, Sebera 2014: 37)

Výběr techniky sběru dat se odvíjí od toho, co chceme zjistit, od koho tuto informaci budeme čerpat a jakým způsobem se tak bude dít. (Hendl 1997: 74). V mé práci se snažím zjistit životní příběhy respondentů a faktory, které je vedly k životu ve squatu. Proto jsem zvolila techniku kvalitativního dotazování, která se vyznačuje volnými nestrukturalizovanými rozhovory, pomocí metody narativních rozhovorů. (Zháněl, Hellenbrandt, Sebera 2014: 44)

Obecně u kvalitativního rozhovoru je důležité volit takové otázky, které budou směřovat k cíli práce. Nejprve jsem pokládala otázky, které sloužily k identifikaci komunikačních partnerů. Teprve poté jsem se zaměřila na narativní dotazování, kdy jsem nejprve položila jednu otázku, která byla otevřená a měla motivovat k vyprávění. Pokud

respondent nezmínil všechny informace, které jsem pro svůj výzkum potřebovala, navázala jsem na rozhovor dalšími nahodilými otázkami. V průběhu rozhovoru jsem se snažila naslouchat, nehodnotit obsah vyprávění, ani nijak nevstupovat do něj vstupovat.

Narativní (také biografický) metody rozhovoru je charakteristický volným vyprávěním respondenta na určité téma, bez pokládání přímých otázek. U tohoto typu rozhovoru se předpokládá odhalení podstatných informací, které by při jiném typu zůstaly skryté. Téma rozhovoru se týká především biografie respondenta (Katedra antropologie. Narativní (biografické) interview [online]), kterou se rozumí chronologické převyprávění historie života jedince někým jiným, biografické zkoumání může také pomoci při objasnění životních drah respondentů. Lamnek (1993) definuje tři přístupy ve vyhodnocování biografických dat, jedním z nich je konstrukce, kdy výzkumník vytvoří z dat celkový obraz vzhledem k určitému tématu. (Hendl 1997: 52-53)

Během narativního rozhovoru tazatel zasahuje jen v případě ztracení se ve vyprávění subjektu. Nezbytným prvním krokem je určení tématu vyprávění, ke kterému je potřeba subjekt schopný vyprávění. V první fázi samotného rozhovoru dochází ke „*stimulaci*“, ve které se představuje téma rozhovoru a tazatel usiluje a získání důvěry. V další fázi během vyprávění se tazatel snaží o to, aby dotazovanému neuniklo téma hovoru. Ve třetí fázi si tazatel vyjasňuje nejasnosti z vyprávění respondenta a v poslední části přicházejí na řadu otázky, které mají odhalit vypravěčovi osobní záležitosti.

Schütze (1977) charakterizuje tři části analýzy narativního rozhovoru. Prvním krokem je přepsání rozhovoru a rozdělení textu na části. Důležité úseky v textu se nazývají segmenty, které se poté analyzují. Bere se v potaz také to, jak dotazovaný popisuje jednotlivé události jeho života vzhledem k časovým souvislostem k intenzitě vyprávění a zdůvodňování. V této fázi se také zpracovávají časové etapy životní cesty. Druhý krok spočívá ve srovnávání jednoho příběhu s dalšími texty jiných rozhovorů. V posledním kroku se propojí teoretický základ práce s částmi rozhovoru. (Hendl 1997: 94-96)

4.2 Výzkumný soubor

Můj výzkumný soubor se skládá z pěti komunikačních partnerů, které podrobněji představím v další kapitole. Jedná se o pět mladých lidí, kteří žijí nebo v minulosti žili ve squatu, do kterého je však nedohlnala bytová nouze, ale jejich rozhodnutí žít alternativním způsobem života. Dva komunikační partnery jsem znala z dřívějšíka, třetího jsem sama osobně

požádala o kontakt, který mi pak následně poskytl kontakty na zbylé dva. Jména komunikačních partnerů jsou smyšlená, jelikož musím zachovat jejich anonymitu.

4.3 Analýza dat

Ještě předtím, než se dostanu k samotné analýze dat, bych chtěla popsat určité úpravy kvalitativních dat, které mohou souviset s tím, jak jsem zpracovávala a analyzovala data. Mayring (1990) definoval metody transkripce textu, jednou z nich je doslovná transkripce. Jedná se o přepis mluveného slova do písemné podoby, ve které je možné podstatné části zvýrazňovat nebo komentovat na okraji stránky. Další úprava dat spočívá ve vytváření kategoriálních systémů, tedy v kódování záznamů rozhovorů. Nashromážděný materiál se tedy přiřazuje k jednotlivým kategoriím a tím se uspořádává. U kvantitativního výzkumu jsou kategorie pevně dané, ale v případě kvalitativního se vytvářejí nahodile vzhledem k empirickému materiálu. Jednotlivé kategorie se vztahují k teoretickému základu, ale zároveň musí korespondovat s empirickým materiálem. (Hendl 1997: 130-134)

Samotná analýza dat probíhá ve třech krocích: **Popis**. Jedná se o hustý popis zaměřený na interpretaci situací respondentů, ze kterých později vytvoříme vyprávění. **Klasifikace** dat slouží k vytváření konceptů a roztřídění informací, aby bylo známo, co se analyzuje. **Vytváření vazeb**, které se tvoří mezi jednotlivými koncepty. (Hendl 1997: 143-144)

Glasser (1967) a Strauss (1994) mluví o tzv. „*zakotvené teorii*“, kterou autoři definují jako teorii, která vychází z dat, je více odpovídající empirické situaci a je také lépe pochopitelná. Obsahuje tři základní prvky, kterými jsou koncepty, které tvoří základ analýzy a pomocí konceptualizace dat se navrhuje teorie. Kategorie, díky kterým se teorie sjednocuje. Propozice, které zahrnují konceptuální vazby a vztahy mezi kategoriemi a koncepty. V tomto přístupu není prvním krokem důkaz teorie, protože sběr dat, analýza a teorie stojí ve vzájemném vztahu.

„Identifikace a rozpracování kategorií se děje v několika prolínajících se fázích, kdy se celý analyzovaný text opakovaně zpracovává. Tento proces se nazývá souhrnně teoretické kódování.“ Z této teorie jsem však použila jen určité postupy.

V průběhu procesu formulace kategorií a vztahů mezi nimi se zaznamenávají pomocí poznámek otázky, dojmy a nápady a tím se upřesňují dané kódy, z těchto poznámek dále vytvoří vlastní teorie.

Teoretické kódování je proces, ve kterém se odhalují nasbíraná data, která se dále interpretují, vytvářejí nové koncepty a nově se sjednocují. Tomuto procesu se říká nepřetržitě srovnávání, jelikož se během něho porovnávají pojmy atd. a vytváří se otázky k textu. K důležitým částem textu se přiřazují kódy a poznámky, které tyto části textu komentují. Teoretické kódování zahrnuje tři postupy analýzy textu. První z nich je **otevřené kódování**, díky němuž se rozpoznávají důležitá témata a přiřazují se jim kódy, které se mohou během procesu měnit. Kódy mohou vznikat na základě analýzy odborné literatury, ale pravděpodobnější zdroj je samotná výpověď respondentů. Kódy se v průběhu práce seskupují do kategorií. Na konci otevřeného kódování stojí kódy a kategorie, které jsou doprovázeny vysvětlivkami a poznámkami vztahující se ke vznikající teorii. **Axiální kódování**, které Strauss a Corbin (1990) charakterizují jako proces, ve kterém se po otevřeném kódování seskupují data do nových celků pomocí vytváření spojení mezi kategoriemi. **Selektivní kódování** je posledním krokem teoretického kódování a dochází zde k definici zpracovaného materiálu. Podstatou je vytvoření ústřední kategorie, kolem které se ostatní kategorie shlukují. (Hendl 1997: 159-170)

4.4 Průběh výzkumu

Nejprve jsem chtěla zkoumat faktory vedoucí ke squattingu z pohledu pěti lidí v jednom určitém squatu. Mělo se jednat o jeden berlínský squat, kde bydleli převážně Češi a Slováci a kam mě měli vzít kamarádi, kteří tam také dříve žili. Ještě před mým dotazováním squat zavřeli a já měla zatím jen dva potenciální respondenty, proto jsem byla nucena vymyslet jiný plán. V České republice není moc alternativně založených squatů, ten nejznámější je Autonomní sociální centrum v Praze na Žižkově, který byl v té době zrovna vyklízen. I přes to jsem sehnala kontakty na tři další squatterry, kteří byli ochotní si se mnou povídat.

S mými respondenty jsme se scházeli vždy na nějakém veřejném místě, aby to i pro mě bylo bezpečné, jako pro člověka, který stojí mimo komunitu. Nicméně jsem chtěla, aby to i pro ně bylo příjemné, proto jsem rozhodnutí o místě nechala převážně na nich.

Jak píše Hendl (1997: 78): „Zvláštní pozornost je nutné věnovat začátku a konci dotazování. Na začátku dotazování je nutné prolomit případné psychické bariéry a zajistit souhlas se záznamem. Také zakončení rozhovoru je pořád jeho částí. Právě na konci rozhovoru nebo při loučení můžeme ještě získat důležité informace. Kvalitativní rozhovor není

pouze sběrem dat, ale také může mít intervenční charakter. Proto má tazatel nabídnout dotazovanému možnost dodatečného kontaktu.“

Ještě před samotným dotazováním jsem se představila, objasnila, co studuji a vysvětlila moje téma a cíl bakalářské práce. Po krátkém představení jsem se zeptala, zda nebude vadit, když si rozhovor budu nahrávat na diktafon a dodala, že je to jen pro potřeby bakalářské práce. Přesvědčila jsem je také o zachování naprosté anonymity.

Můj narativní rozhovor byl doplněn o otevřené a uzavřené otázky, které sloužily jako identifikační (viz. příloha), ale jak už definice narativního rozhovoru napovídá, při volném vyprávění respondenta, jsem formulovala a pokládala nové navázané či rozvíjející otázky, které měly doplnit již zmíněné informace a tím přispět k dosažení cíle mé práce.

5 Představení komunikačních partnerů v kontextu jejich života ve squatu

V této kapitole se budu snažit představit komunikační partnery a jejich životní příběhy, které pomohou přiblížit jejich životní způsoby. Pro zachování anonymity jsou některé informace smyšlené.

5.1 Adam

Adamovi je 21 let a více než rok žil v Autonomním sociálním centru Klinika v Praze na Žižkově. Narodil se v malém městě vzdáleném cca 190 kilometrů od Prahy, kde společně s dvěma bratry a rodiči strávil dětství v domku se zahradou. Při studiu pedagogické školy, bydlel na internátě a potom ve sdíleném bytě s kamarádkou. Po střední škole se rozhodl studovat politologii v Praze, kde zpočátku bydlel na koleji. V té době se začal zajímat o politický squatting, navštěvovat Kliniku a postupem času tam i bydlet.

O squattingu jako takovém se poprvé dozvěděl ve škole na občanské výchově, ale nikdy předtím se neměl možnost aktivně zapojit. Adam je jako student zajištěný, sociální a zdravotní mu platí stát a jak při rozhovoru zmínil, tak ho podporuje i jeho rodina, se kterou má dobrý vztah. Momentálně ještě neuvažuje o vlastní rodině a dětech, je to možná způsobeno jeho mladým věkem. Na bydlení ve squatu viděl nevýhodu v zajištění základních věcí, jako je voda a elektřina, které bral dříve jako standart. Naopak pozitivum shledával v soužití s ostatně smýšlejícími lidmi a v komunitním způsobu života. Po vyklizení Kliniky v lednu 2019 bydlí ve sdíleném bytě v Praze.

5.2 Marek

Markovi je 27 let, už pátým rokem cestuje po Evropě a spí ve squatech. Narodil se na Slovensku, kde prožil dětství s jeho mladším bratrem, rodiči a babičkou. Když studoval střední elektrotechnickou školu, bydlel na internátu. Už v té době měl blízko k nekonformnímu stylu života. Na vysoké škole v Žilině studoval speciální inženýrství a bydlel na studentské koleji, po dvou letech se však rozhodl začít studovat bezpečnostní manažerství v Košicích, ani tuto školu nedokončil. Škola ho podle jeho slov nenaplnovala,

jelikož už během studia zkoušel squatterský způsob života a nechtěl se vracet zpět do koloběhu, ze kterého se rozhodl odejít. V průběhu střední a vysoké školy měl několik brigád, které ho omezovaly. Toto omezení vnímal hlavně v tom, že nemohl cestovat a neměl čas dělat to, co ho naplňovalo, jak on sám zmiňuje, tak ho omezovala ta povinnost docházet každý den do práce.

Marek nikdy neměl práci na hlavní pracovní poměr, protože hned po studiích začal cestovat po Evropě a zanedbával docházení na Úřad práce, kde jej vyřadili z evidence. Marek ÚP stejně nevnímal jako zdroj pomoci k nalezení vhodného zaměstnání. Nemá zaplacené sociální a zdravotní pojištění, ze kterého mu vznikají dluhy a penále, které si ani neuvědomuje, jelikož v rozhovoru hovoří pouze o samotných dluzích. Jak sám říká, tak nemá nárok na podporu od Slovenska, kde je trvale hlášen. Jeho matka mu stále vyčítá jeho dluhy na zdravotní pojišťovně, je si ale vědom toho, že by ji měl platit a taky si je vědom neposkytnutí zdravotní péče ve státě, ze kterého pochází. Peníze na obživu získává tak, že hraje na ulici na kytaru.

O cestování, squattingu a o volnomyšlenkářském způsobu života snil už jako malý kluk, ale v té době ho ještě limitovala škola a očekávání rodičů, jak sám říká, tak se nikdy nechtěl začlenit do systému a do koloběhu, kterým je škola, práce a pak smrt. Do prvního squatu ho přivedli kamarádi už na střední škole, během studií na druhé vysoké škole se ze dne na den rozhodl takto žít a od té doby projel stopem část Evropy a přespával ve squatech v Česku, Maďarsku, Slovinsku, Itálii, Chorvatsku, Španělsku a Německu. Se svou rodinou se stále stýká, s mamkou si není tak blízký jako s tátou, protože prý není schopná pochopit jeho životní styl. Vlastní rodinu a standardní způsob života neplánuje, stejně jako klasické zaměstnání na hlavní pracovní poměr. Na stávajícím způsobu života mu trochu vadí špatná hygiena a nevhodné chování ostatních obyvatel squatu. Naopak naprostou svobodu a neomezování zákony bere jako největší výhodu jeho životního stylu. V době rozhovoru pobýval se svými kamarády a psem v Brně na chatě, kde platili jen symbolický nájem.

5.3 Lukáš

Lukášovi je 26 let a pár měsíců squatoval v berlínském squatu. Narodil se v menším městě ve Zlínském kraji, kde se třemi sourozenci a rodiči prožil dětství. Od té doby bydlel na různých místech, většinou nedaleko od místa narození. Na střední škole studoval obor knihovnictví, dálkově pak pokračoval rok ve studiu andragogiky na vysoké škole, kterou

nedokončil. Lukáš na své dětství vzpomíná v dobrém, v té době ještě s rodiči jezdili na výlety, v 8. třídě na základní škole prý podle něho nastal zvrat a vztahy s rodiči se začali měnit. Od té doby, kdy se poprvé opil a utekl z domova, začal mít konflikty se svým otcem. Kvůli předsudkům vůči Lukášovým kamarádům s odlišným vzhledem i kvůli jeho oblékání se prý stále jen hádali. Po tom, co Lukáš začal pracovat, se jeho vztah s otcem podstatně zlepšil.

Před squatováním v Berlíně neměl práci a bydlel v chatce se zahradou. Ve svém životním stylu, konkrétně v jeho pracovním koloběhu, neviděl smysl, jelikož jak on sám říká, chvíli práci měl, pak tam přestal docházet a byl propuštěn a tak stále dokola. Cítil potřebu změny, v té době ho jeden jeho kamarád lákal ke squatterskému způsobu života v Berlíně, kde nebude muset nic dělat a všechno dostane zadarmo.

Ze začátku se mu squatterský život líbil, postupem času se ze života v Berlíně, kde se Lukáš živil sbíráním lahví, stal stereotyp, a proto tento způsob života po pár měsících vyměnil za svůj původní. V Berlíně si chtěl najít normální práci, ale odradila ho spousta vyřizování a povolení, které by musel mít. Jak on sám říká, věděl, že tam nezůstane, ale vrátí se do Česka a bude pracovat. Vlastní rodinu by v budoucnu chtěl, klidně i na nějakém squatu s vodou a elektřinou. Na bydlení ve squatu spatřuje nevýhodu ve velké zimě, která ve squatu panovala. To, co měl na tomto způsobu života rád, byla svoboda, která mu umožňovala plánování dne podle toho, jak chtěl, ne podle pracovní doby. Výhodu také shledával v tom, že nemusel šetřit a přepočítávat peníze na náklady na bydlení. V dnešní době Lukáš pracuje ve strojírenství, ale stále si není jistý, zda tohle je ta správná cesta. Nepoměr vidí v platu, který dostává a který musí rozpočítat mezi jídlo, dopravu energie atd. a dobou, kterou v práci stráví.

5.4 Kristýna

Kristýně je 18 let a přibližně rok bydlela v Autonomním sociálním centru Klinika na pražském Žižkově. Narodila se v malém městě kousek od Ostravy. Nemá žádné sourozence a její rodiče se rozvedli, když ještě byla velmi malá, proto vyrůstala jen s matkou. Otce od té doby neviděla. Kristýna studovala střední uměleckou školu v Ostravě, ale nedokončila jí. Důvod nebyl jen to, že ji škola nebavila, ale také se již v té době musela živit sama, zároveň se začala věnovat aktivismu a kvůli nedostatku času se rozhodla pro její ukončení. Pracovala ve veganském bistru a během bydlení na Klinice dělala překlady do angličtiny. Nyní píše články pro Alarm, tato práce jí velmi naplňuje. O problémy s bydlením se začala zajímat hlavně proto, že sama pochází z chudé rodiny.

Ke squattingu a ke Klinice se tedy dostala přes aktivistickou skupinu, která také poukazuje na nedostupné bydlení. Kristýna měla už nějaké kamarády, kteří bydleli na Klinice, docházela tam na různé akce a o jejím bydlení se rozhodlo na plénu Kliniky. S matkou má dobrá vztah, dokonce i život a práci v Praze a bydlení na Klinice s ní dlouho dopředu probírala. Kristýnina matka souhlasí s podstatou squattingu, dokonce tam Kristýnu byla i navštívit. Squatovat by prý Kristýna chtěla dál, i přes vyklizení Kliniky. Vlastní rodinu neplánuje, s ohledem na její nízký věk je možné, že tuto situaci ještě přehodnotí, v případě mateřství by si přála skloubit péči o dítě a bydlení ve squatu, ale ani tak si to neumí představit. Na squattingu jí asi nejvíce vadí ta nejistota, kdy člověk neví, zda ve squatu může zůstat nějaký čas, nebo ze dne na den dojde k jeho vyklizení. Také jí vadil nepořádek, který způsobovali lidé, kteří chodili na Kliniky na akce. Pozitivum na tomto způsobu života shledává hlavně v tom, že sama může vytvářet nějaký prostor sdílený s ostatními lidmi, kteří jí rozumějí. Právě v tom boji proti systému, který vychází ze samotného squattingu vidí smysl.

5.5 Štěpán

Štěpánovi je 21 let a narodil se v malém městě v Královéhradeckém kraji, kde vyrůstal spolu se čtyřmi sourozenci a rodiči. Nejprve bydleli společně v bytě, pak v domě, ale od 15 let žije sám. Rok bydlel v Autonomním sociálním centru v Praze na Žižkově. Štěpán při studiích na střední škole bydlel na internátu, nejdříve v Hradci Králové, kde studoval rok umělecko-průmyslovou školu, obor kytarář. Potom se rozhodl učit se truhlářem, ale ani u toho nezůstal dlouho. Obor opustil a tři týdny studoval jazykovou školu. Nakonec ale studoval více než rok umělecko-grafickou střední školu, ale ani tuto školu nedokončil. Školy měnil, protože mu prý nevyhovoval ten každodenní režim a jeho spolužáci. Už jako dospívající sympatizoval s lidmi, kteří byli nějakým způsobem odlišní od společnosti, a zároveň měl spoustu kamarádů, kteří žili na ulici. On sám už v 16 letech se občas dostal na ulici, cestoval stopem a školu zanedbával.

Do prvního squatu se dostal ve Slovinsku, kam jel stopem za účelem najít nějaké squaty, kde by se dalo bydlet. Po návratu do Česka žil chvíli na ulici, až se shodou náhod dostal na Kliniky, kde začal bydlet. V době své puberty vnímal život s rodiči, kteří jsou křesťané, jako utrpení. Postupem času však zjistil, že soužití s rodiči nebylo tak hrozné. S matkou měl vždy dobrý vztah, s otcem to bylo horší. Dnes jsou vztahy podstatně lepší,

rodiče vídá jen jednou za měsíc a i oni si zvykli na jeho způsob života. O vlastní rodině zatím nepřemýšlí, je spokojený s tím, jak nyní žije a nevidí důvod, proč to měnit. Nicméně nepopírá, že by se jeho přístup nemohl v budoucnu změnit. Štěpán nestuduje, má jen občasné brigády, které jsou většinou na černo, což znamená, že z nich nemusí odvádět daně. Na jeho životě, který tráví v komunitě, vidí omezení v tom, že má problém komunikovat s lidmi, kteří v té komunitě nejsou. Naopak na životě v komunitě squatterů má nejradši to, že sami vytvářejí svou kulturu rozdílnou od té masové a kde si i člověk odlišný od společnosti může připadat normální.

6 Ohniska ovlivňující odhodlání k životu ve squatu

V této kapitole popíši šest faktorů, které ovlivnily mé respondenty k odchodu do squatu, některé z nich se týkají více nebo všech účastníků výzkumu.

6.1 Svoboda

Svoboda je hodnota, která je neodmyslitelně spjatá se squattingem a alternativním životním stylem. Přesto naprostá svoboda a nerespektování zákonů mohou skýtat určitá rizika, která nejsou na první pohled zřetelná. Svoboda pro mnohé účastníky výzkumu spočívá i v odmítání časové struktury a touha po neomezené časové flexibilitě.

U Marka je potřeba svobody nejvíce patrná. Už v dětství se u něj objevila myšlenka nekonformního životního stylu spojeného s tuláctvím: *„Od mala som o takýchto veciach sníval, už od mala som chcel niečo takéto romantické slobodné zažiť.“* I na střední škole ho doprovázela tato představa a touha po cestování. Během vysoké školy, kterou nedokončil, jelikož ho nenaplňovala, si ani neosvojil pracovní návyky a cítil, že i brigády ho omezují v jeho zájmech. Jak sám říká: *„Mal som brigády ešte na strednej a počas výšky som mal brigády, ale ma to strašne omezovalo. Nemohl som robiť to, čo som chcel, to čo ma naplňovalo a bol som omezovaný tým, že som nemohl cestovať.“* Proto se vzdal standardního života v podobě teplé postele a plné lednice, ale hlavně odmítl být součástí systému, který spočívá mimo jiné v zapojení do pracovního procesu a začal žít cestovatelským a squatterským způsobem života. Začal se přepravovat stopem a někdy spát pod širým nebem. Touha po svobodě a nezávislosti je u Marka silnější, než vlastní pohodlí. Je patrná potřeba dobrodružství, kterou mu standardní život, osmihodinová pracovní směna a bydlení v paneláku nenabízí: *„Pre mňa je to komfort spát na zemi v parku a pozerat' sa večer na hviezdy a hovoriť si: tenhle ten den stál za to.“* U Marka je svoboda jeho životním stylem, kterého se nehodlá vzdát a odmítá žít běžným způsobem života: *„...nebudu nikdy žít taký ten běžný život, aký ona ode mňa očekává...že sa usadím a budu chodit do práce, ktorá ma nebaví a budu na to nadávat a taký bežný kolobeh...“* Svůj život a také důvod, pro který se rozhodl tímto způsobem žít, charakterizuje volností a nepodřízením se moci a systému: *„Totálná svoboda, neomezování ničím, žádnými zákonmi, žádnou mocou, ktorá na mňa dohliada a*

hovorí, že toho môžeš a toto nemôžeš. Jako slobodný styl života, od ráda do večera žiju slobodne, čo uznám za vhodné, to udeľám.“

I Lukášovi se na životě ve squatu líbil svobodný život, ve kterém nebyl omezený pracovní dobou a ani tím, že své příjmy musel rozpočítávat na nájem a ostatní nezbytné věci, na které byl v běžném životě zvyklý: *„Že nejsem ničím vázaný, vstal jsem si, v kolik jsem chtěl, šel jsme si, kam jsem chtěl. Nemusel jsme se pořád přizpůsobovat té pracovní době. Nemusel jsem si šetřit tolik peněz na nájem, tolik peněz na to a na to. Tam jsem vstal a jak to bude, tak to bude.“*

Podle Štěpána je nejdůležitější hodnota všech squatterů, která vyplývá ze samé podstaty squattingu, svoboda, která ale také představuje zachování svobody ostatních: *„...společná hodnota všech squatterů, co jsem poznal, je svoboda, že prostě nenechat si život ovlivňovat ostatními, zároveň se ho snažit neovlivňovat nějak ostatním.“*

6.2 Komunitní život

Squat obývá většinou větší počet mladých lidí, proto je také potřeba komunitního života, společně s lidmi stejných hodnot, naplňována právě tímto alternativním způsobem bydlení. Touhu po komunitě spatřuji u Adama, Kristýna a Štěpána, kteří společně sdíleli Autonomní sociální centrum Klinika.

Adam toto spojení poprvé používá, když mluví o tom, že mu toto chybělo při bydlení u rodičů, kde se mu jinak líbilo: *„A když jsme bydleli s rodičema, tak jsem měli velkej barák v malým městě, s velkou zahradou, bylo to moc pěkný, ale celkem mi tam chyběl takovej komunitní život, kterej právě se vedl na Klinice, což jsem vlastně jakoby nevěděl, že se dá takovýmhle způsobem žít.“* Přesto zájem o život v komunitě je znatelný až tam, kdy mluví o tom, jak začal bydlet na Klinice a seznámil se tam s lidmi: *„No a tam jsem se vlastně seznámil s lidma, kteří právě na Klinice bydleli nebo na Klinice něco dělali.“* Zmiňuje se také o výhodě života ve squatu, která podle něj spočívá ve vytváření vlastního prostoru, kde se všichni podílejí na vytváření vlastních pravidel: *„Mě přišlo dobrý, že spolu vytváříme nějaký prostor, kterej je otevřený k životu pro všechny bez rozdílu a měl jsem pocit jako, že jsem součástí něčeho většího.“*

O komunitním životě mluví i Kristýna, která vypráví o tom, jak měla zájem se přestěhovat na Kliniku, kde žili její kamarádi, a měla pocit, že by bylo fajn, kdyby s nimi bydlela a společně by vytvářeli komunitu: *„S lidma z Kliniky jsem se kamarádila docela*

dlouho a potom vlastně jsem si říkala, že by bylo fajn, kdybych se sem přestěhovala...“ Je patrné, že Kristýna sebe a ostatní obyvatele squatu vymezuje od ostatních lidí, kteří tam chodí na akce, ale nejsou vnímáni jako členové komunity: „...na akce chodili cizí lidi, po kterých jsme pak museli uklízet.“ Naopak právě vnímá podstatu života ve squatu jako sounáležitost s ostatními obyvateli, ve kterých může nalézt porozumění a oporu: „...máš kolem sebe lidi, se kterými si rozumíš a jste spolu v jednom baráku a když máš nějaký problém, tak to můžeš komukoli říct a ostatní ti pomůžou.“

Štěpán zmínil, že již na střední škole byl v kolektivu spolužáků, se kterými si nerozuměl, jak sám říká: „...jsem moc nedával ty spolužáky a tak.“ A podle toho, jak dále vypráví je patrné, že u Štěpána převažuje silná potřeba žít mezi lidmi, kteří jsou mu charakterově blízcí a nějakým způsobem se odlišují od společnosti: „...jsem od malička sympatizoval s lidma, který byli nějakým způsobem divný a dost se pohybuju v takový společnosti.“ Také vysvětluje, že hlavní prvek squattingu je komunita lidí, tedy přátel, kterými je obklopen: „...squatting je hlavně o tý komunitě.“ „...v tom squatu prostě žiješ v tý komunitě, máš kolem sebe přátele...“ Zároveň ale také mluví o problému, který vyplývá z dlouhodobějšího setrvání v komunitě, spočívá v tom, že se mu špatně funguje s lidmi mimo jeho komunitu: „Na sobě dost pociťuju, že čím dýl žiju v tý komunitě, tím mám větší problém bejt v kontaktu s lidma mimo tu komunitu. Čím víc jsem v tý komunitě, tím mi dělá větší problém se bavit s někým, kdo v tý komunitě není.“ Naopak samotná kultura squatterů, kterou popisuje jako takový „underground“ v mainstreamové společnosti a jejich odlišné myšlení jsou hlavní důvody, pro které je součástí subkultury squatterů. U Štěpána je patrná velká potřeba sounáležitosti s lidmi, kteří svou odlišnost od většiny vnímají stejně jako on a mezi sebou si připadají normálně. „Je to prostě jinej svět, mě přijde, že squateři jsou úplně jiná kultura, jak kultura schovaná v tý kultuře kolem, která je absolutně odlišná. To jsou lidi, který žijou úplně jiným způsobem, přemýšlej jinak, mají úplně jiný hodnoty než většina lidí. Pokud člověk je tak odlišnej od většinový společnosti, tak si v tý squatterský komunitě může připadat konečně normální.“ Tu odlišnost přirovnává k nemateriálnímu životnímu stylu squatterů, kteří podle něj nelpí na majetku, a potřeba vlastnit se tedy neobjevuje na jejich žebříčku hodnot: „Myslím, že to co maj všichni společnýho je to, že tolik nevnímaj hodnotu nějakýho materiálního vlastnictví. Rozhodně to nejsou lidi, který by chodili po nákupáčích a vybírali si věci. Prostě je fajn mít hezkou bundu, ale jim je jedno, jestli prostě jí budu mít z koníčku a pak si jí vyperu.“ Také zmínil, že většina squatterů neuznává běžnou strukturu rodiny, která zahrnuje matku, otce a děti, jelikož ve squatu jsou děti vychováváni větším počtem lidí, tedy obyvateli squatu. „Je fakt, že spousta těch squatterů třeba nesdílí ty základní rodinný

hodnoty...“ „...hodnotu nakládání rodiny, nebo prostě toho, že je matka, otec a mají spolu děcka.“ „...spousta z nich je určitě vychovávána kolektivně, že není vychovávána jenom dvouma lidma, ale nějak celou tou komunitou, asi to samo i vyplývá, že prostě žiješ v té komunitě.“

6.3 Odmítnutí stereotypu

Stereotyp určitě každý člověk někdy ve svém životě zažije. Někdo je v zažitém životním stylu spokojený, někdo má potřebu ho měnit. Zvláště pak mladí lidé mají obavy ze stereotypního života, a proto od něj utíkají a často uchylují k nekonformnímu životnímu stylu, kterým je i squatting.

Potřeba změny dosavadního života je nejvíce viditelná v případě Lukáše, který se k bydlení v berlínském squatu dostal proto, protože jak sám popisuje, tak nevěděl, co má dělat, jelikož neměl práci, ani kde bydlet, tak se rozhodl odjet: *„Já jsem tady neměl co dělat, hlavně už jsem tady neměl kde bydlet, práci jsem neměl, tak jsem jel do Berlína.“* Pocit nespokojenosti a stereotypu se projevuje i tehdy, když mluví o tom, jak neviděl ve svém životě smysl: *„Ale hlavně jsem už tady neviděl ten smysl života, jsem se tady plácal pořád na místě.“* Podle jeho slov ho přestal bavit jeho životní styl (tedy takový kolotoč, který se točil kolem práce, kterou ztratí a hledá novou) a potřeboval nějakou změnu, která ho vytrhne z tohoto stereotypu: *„...chvilku jsme měl práci, pak jsme tam přestal chodit a oni mě vyhodili, něco se stalo a už sem tu práci zase neměl a tak pořád dokola. Tak jsem chtěl někam vypadnout.“*

Marek používá slovo stereotyp, když vysvětluje své vlastní rozhodnutí ke squatterskému životnímu stylu a cestování, které popisuje jako určitý protest proti očekávání společnosti a proti systému, do kterého se nechce zařadit: *„...pre mňa taký protest proti systému a proti tomu, čo sa ode mňa neustále očakávalo a já som to nechcel. Nechcel som sa zaradiť do toho systému, do toho kolobehu – narodiť sa, škola, práca, smrť. Nechcel som tohle to zažiť...ten stereotyp a to nabehnuté do toho stroja.“*

6.4 Zvědavost

Zvědavost podobně jako stereotyp dohání lidi k objevení a vyzkoušení něčeho nového, tedy života a bydlení ve squatu. V tomto případě je zvědavost spíše spjata s věkem mladého člověka a jeho životní etapou, než s celoživotním způsobem života.

Adam vypráví o svém prvním kontaktu se squattingem na střední škole během občanské výchovy: *„Můj první kontakt se squattingem byl na střední škole, kdy jsme si o tom povídali v rámci občanské výchovy...“* Zájem o squatting prohloubila také média, která se o Klinice zmiňovala: *„A vlastně o Klinice jsem slyšel trochu z médií...“* Adam také mluví o prvním kontaktu s Klinikou, který nastal v době, kdy začal studovat v Praze politologii. V stejné chvíli se začal zajímat o politický squatting, je zde patrná zvědavost a odborný zájem vzhledem ke studovanému oboru: *„...dostal jsem se tam, až jsem začal studovat tady v Praze a zrovna jsem se doslechl, že Klinika má být vyklizena, bylo to na podzim, asi 16. října 2017. A právě od té doby jsem se začal jakoby zajímat i o ten politický squatting v podání Kliniky v podstatě.“*

6.5 Poukázání na špatnou bytovou situaci

Zvyšující se ceny nájmu, prázdné domy a zároveň mnoho lidí bez domova, to jsou důvody, pro které mladí lidé opouštějí své domovy, obsazují neobydlené budovy a tím poukazují na špatnou bytovou situaci.

Kristýna se začala věnovat aktivismu už na střední škole: *„...a taky vlastně jsem začala dělat aktivismus a různé takové politické věci.“* Také zmiňuje, že právě díky aktivistické skupině, která se zabývá nedostupným bydlením, se dostala nejen ke squattingu, ale i k samotné Klinice: *„No já jsem předtím byla aktivní v takové skupině, co se zaměřuje na problémy s bydlením a přes to jsem se nějak dostala ke Klinice...“* Zmínila i to, že jeden z důvodů, proč se začala zajímat o nedostupné bydlení a posléze i o squatting bylo to, že pochází z rodiny s nižšími příjmy a ví, jaké je to těžké vyjít s penězi na náklady na bydlení a další základní potřeby. *„Akorát proč jsem se začala zajímat o problémy s bydlením, tak to je částečně proto, že jsem jakoby z docela chudé rodiny, tak vím jaké to je.“* Squatting vnímá jako určitý protest proti systému a boj za jeho změnu, která spočívá v dostupnějším bydlení: *„...tím samotným způsobem života nějakým způsobem měníš ten systém nebo bojuješ proti tomu.“*

7 Životní způsoby a strategie

Má bakalářská práce se zaměřuje na alternativní squaty, konkrétně na mladé lidi, kteří si svůj životní způsob vybrali dobrovolně. Liší se tedy od těch, kteří nemají jinou možnost bydlení, ani sociální vazby a tudíž je jejich pobyt na ulici/ve squatu nedobrovolný. Nedobrovolný život na ulici se označuje jako bezdomovectví, které Průdková a Novotný (2008) charakterizují nejen ztrátou bydlení, ale i ztrátou domova a sociálním vyloučením. Jedinec vyloučený ze společnosti není finančně soběstačný, jeho sociální vazby (vztahy s rodinou a blízkými) jsou narušené a zároveň u něj narůstá závislost na využívání sociálních služeb a kriminální činnost. Psychologie chápe bezdomovectví jako ztrátu bezpečí, jistoty a opory, kterou každý člověk vnímá v kruhu svých blízkých. (Vágnerová, Csémy, Marek 2013: 9)

Většina lidí žijící v alternativně motivovaných squatech má sociální síť v podobě komunity, ve které žijí, ale i rodiny, se kterou se stýkají. Štěpán, který žil nějakou dobu na ulici, porovnává tento způsob života s životem ve squatu: „*To je úplně jinej život, člověk žije úplně jinak. Na ulici jseš sama a v tom squatu prostě žiješ v tý komunitě, máš kolem sebe přátele prostě. A na tý ulici jsem spíš prostě jako nevěděl celej den co dělat, spíš jsem prostě sháněl prachy. A na Klinice bylo spoustu věcí, co dělat. Já moc nemám rád spojování squaterrů s bezdomovcema. Ale squatting je hlavně o tý komunitě, je to ideologie prostě a ty lidi to nedělaj prostě, nebo aspoň většina z nich to určitě nedělá, proto, že by neměli kde bejt.*“

Právě mladí lidé pod 26 let tvoří významnou část skupiny lidí bez domova. Tito lidé opouštějí svůj domov z různých důvodů. (Vágnerová, Csémy, Marek 2013: 10) Stejně tak, jako někteří účastníci výzkumu, i oni odcházejí na ulici z důvodu touhy po svobodě, nezávislosti a experimentování, jedná se o dočasný pokus, který může přinášet očekávanou zkušenost, ale také může dojít k propadu do úplného bezdomovectví. V období nastupující dospělosti jde o fázi adolescentního moratoria, kdy jedinec hledá nové zkušenosti a limity. (Vágnerová, Csémy, Marek 2013: 10) Štěpán popisuje svůj život na ulici jako každodenní koloběh v podobě sehnání peněz a nákup alkoholu: „*Víceméně v pohodě, ale to bylo spíš tím, že jsem vlastně nikdy nevystřízlivěl. Vždycky jsem vysomroval nějaký prachy, nebo jsem hrál na ulici na kytaru a pak jsem se prostě ožral. To bylo celý, co jsem celej den dělal.*“

Vágnerová, Csémy a Marek (2013) píší také o nedostatečném vzdělání jako o překážce, která brání dosáhnout lepší sociální pozice a která podle Bearsley-Smithové a jejich

spolupracovníků (2008) má vliv na propad ve společnosti a vznik bezdomovectví. Za nízkou úroveň dosaženého vzdělání může nedostatečná motivace, kdy to jedince buď nebavilo, nebo v tom neviděli smysl (Vágnerová, Csémy, Marek 2013: 45), stejně jako Kristýna, kterou škola nejen nebavila, ale už na střední škole se musela živit sama, proto přednost před školou dala brigádě a hlavně aktivismu, kterému se začala věnovat: „*No jednak mě to nebavilo a taky vlastně jsem začala dělat aktivismus a různé takový politický věci a navíc jsem se musela živit sama, takže to bylo takový složitý. Tak jsem na to neměla čas, tak jsem si říkala, co z toho vyřadím, tak tu školu.*“ Ani Štěpán střední školu nedokončil, hlavním důvodem bylo to, že ho studium nebavilo, ale také v tom neviděl smysl, který objevil ve squatterském způsobu života, který ho naplňuje: „*Střední jsem nedodělal, někdy uvažuji, že bych se tam mohl vrátit, ale nějak se mi moc nechce.*” „*...tak jsem měl pocit, že akorát prostě marním svůj čas, že dělám něco, co dělat nechci, že mě to prostě nebaví. A vlastně od té doby, co jsem přestal studovat a začal jsem squatovat, tak jsem se začal aktivně podílet na dění kolem toho všeho, kolem toho squattingu.*“

Životní způsob charakterizuje Kubátová (2010) jako soubor kvantitativního charakteru, který obsahuje činnosti, vztahy, životní projevy a zvyky typické pro jedince nebo skupinu. Naopak životní styl stojí na kvalitativním principu a je tvořen jednotlivými částmi životního způsobu, podle kterých členové společnosti jednají a žijí.

S tím úzce souvisí i kvalita života, která je charakterizovaná pomocí kultury životního stylu, tedy zařízením domácnosti, způsobem trávení volného času, úrovní vzdělání nebo postavením v zaměstnání. Balcar (2005) rozděluje kvalitu života do třech oblastí. První z nich je oblast **tělesná**, do které patří především zdravotní stav, druhá je **duševní** oblast zahrnující štěstí a citovou pohodu, poslední je oblast **duchovní**, která představuje především pocit smysluplnosti, pro který je nutné „*mít něco, pro co stojí za to žít.*“

Subjektem způsobu života je jednatel nebo sociální skupina, společnost se jen podílí na vytváření životních podmínek, které se dají chápat jako „*sociální determinanty životního způsobu*“ nebo jako „*kulturní rámec životního způsobu.*“ (Kubátová 2010: 13-23, 126-127)

7.1 Reinterpretace minulosti

U Marka se dá jeho životní strategie vnímat jako nějaký celek, který rozdělil na dvě určité etapy života. První část života zahrnuje období před tím, než začal squatovat, tedy bydlení s rodiči, studium na střední a poté na vysoké škole. K tomuto období se již nechce vracet, jelikož to vnímal jako stereotyp, od kterého odešel: „*Už som sa nechcel nazpet' vrátit do toho stereotypu a do toho kolobehu, z ktorého som odišiel.*“ Zlom nastal ve chvíli, kdy se rozhodl opustit svůj zažitý životní styl a začal squatovat a jezdit stopem. O této etapě mluví jako o momentu, kdy začal žít: „*...já som vlastně za tím urobil tlustú čáru a začal som žiť.*“

Berger a Luckmann (1999) píšou o světě každodenního života, který není jen nějaký svět vnímaným jako realita subjektivního jednání, ale tento svět je navíc udržován myšlenkami a úkony členů společnosti. Realita každodenního života je dána přítomným okamžikem, tedy osou tady a osou teď. Každodenní realita se tedy dá vnímat z hlediska prostoru a času, který určuje posloupnost úkolů v životě. Časová struktura také ovlivňuje postoj k našim plánům a jejich plnění, ale také vymezuje naši existenci a řídí celý život. (Berger, Luckmann 1999: 25-33) Marek vnímá realitu každodenního života od chvíle, kdy říká, že začal žít a svou minulost tedy chápe jako nepodstatný úsek v jeho životě.

7.2 Důraz na přítomnost

Strategie důrazu na přítomnost je patrná téměř u všech respondentů. Je spojena se zvědavostí a experimentováním, proto se také váže k věku a životní etapě respondentů.

U Adama, který studuje politologii, je zřejmé, že ho squatu dostala jeho vlastní zvědavost, jelikož se o squattingu dovídal nejprve na střední škole, pak na vysoké škole, z médií a nakonec si téma politického squattingu doplňuje vlastní zkušeností. Od malička byl zvyklý žít standardním způsobem života v domě s rodiči, kde se mu líbilo, proto je pravděpodobné, že si v budoucnu zvolí běžný životní styl, jaký viděl a zažil u rodičů. Nicméně na bydlení ve squatu se mu líbil komunitní život, který nyní vede ve sdíleném bytě, nedá se tedy ani vyloučit to, že jeho budoucnost se bude ubírat tímto směrem, tedy bydlení ve squatu. Pro Adamovu životní etapu je typický koncept vynořující se dospělosti, kterou zformuloval Jeffrey Jensen Arnett v roce 2000. Teorie charakterizuje toto období pomocí pěti znaků. Prvním z nich je hledání vlastní identity, zkoumání vlastní osobnosti a formulování představ o budoucím životě. Dalším kritériem je střídání škol, partnerů a zaměstnání. Typické

je také to, že jedinec se necítí být dospělý, i když se už nachází v dospělém věku. Také mladí lidé v této etapě cílí svůj zájem na zlepšování svých dovedností. V poslední řadě jde o optimistický vhled do vlastní budoucnosti. (Obecná a vývojová psychologie – 12. Období dospělosti a stáří [online])

Kladení důrazu na přítomnost spatřuji také u Štěpána v souvislosti s jeho neplánováním. Štěpán nemá potřebu řešit svou budoucnost, protože vnímá přítomný okamžik, ve kterém cítí, že nemarní svůj čas, ale tuto etapu života si užívá: „...*aspoň nemám pocit, že bych marnil svoje mládí, že si ho vlastně docela užívám.*“ Tím, že Štěpán žije přítomností, tak si nedokáže nyní představit v budoucnu možné negativní důsledky vyplývající z faktu, že nedokončil střední školu (například problém s dobrým pracovním uplatněním). I když je se svým nynějším životem spokojený, tak přesto mu stále v mysli zakotvenou výchovu od rodičů, kteří apelovali na určitý standard v životě (dokončení školy, zaměstnání, založení rodiny atd.): „...*prostě jsem rád, že žiju, tak jak žiju, ale zároveň mi bylo od malička vtoukáno do hlavy, že prostě mám žít nějak jinak, ale to podvědomí tam nějak útočí.*”

7.3 Absolutní neplánovitost

Pro Štěpána je typický tzv. otevřený scénář, tedy žití ze dne na den, kdy mnohdy neví, kam budou jeho kroky směřovat, natož, kde bude spát. Může to být reakce na křesťanskou výchovu od rodičů a soužití s nimi, které v době puberty vnímal velmi negativně. Právě v tomto období se snažil vymanit z jejich vlivu, začal zanedbávat školu a jezdil stopem: „*Už v těch šestnácti letech jsem furt někam stopoval a do té školy jsem víc nechodil, než chodil.*“ Jeho totální neplánovanost se projevu i tehdy, když mluví o tom, jak se z ničeho nic rozhodl navštívit kamaráda a od něho pokračovat dál až do Lublaně: „...*já jsem se prostě jedno ráno probudil na jednom festivale punkovém a řekl jsem si, že to mám blíž ke kámošovi do Brna, než za rodičema...pak mě napadlo, že bych mohl pokračovat v cestě.*“ K bydlení na Klinice ho také přivedla naprostá náhoda, kdy se ocitl v Praze bez zajištěného přenocování a jedinou možností byl právě žižkovský squat: „*Jednou jsem se večer zaseknul na stopu v Praze a řekl jsem si, že bych tady chtěl přespat, tak mě napadla ta Klinika.*“ Svůj životní způsob, tedy i otevřenou budoucnost nechce měnit, jelikož mu tento život vyhovuje a je v něm šťastný. Uvědomuje si ale, že to v pozdějším věku může vnímat jinak, je to patrně dáno vlivem rodičů, se kterými dříve žil: „*Tak jako z dnešního pohledu nad tím nepřemejšlím, jsem šťastnej v tom světě, ve kterým žiju, prostě mě baví život squatera, ale připouštím, že je možný, že za nějaký*

roky se to změní a budu chtít žít jinak, ale vzhledem k tomu, že jsem teď v životě spokojenější, tak moc nevidím důvod představit si ho jinak.“

7.4 Hledání životní cesty

Hledání určitého směru v životě je typické pro Lukáše, který se dostal ke squattingu právě díky tomu, že hledal nějakou svojí cestu: „...já pořád hledám nějakou svoji cestu, teď třeba pracuju a zase se mi to nelíbí.“ Od malička žil s rodiči, se kterými měl až do období puberty dobrý vztah, který se opět zlepšil ve chvíli, kdy se více osamostatnil, po vzoru rodičů našel si zaměstnání a začal žít klasickým životním způsobem. Etapa experimentování ale přetrvala i do dospělé části života, jelikož Lukáš neviděl ve svém životním stylu, který zahrnoval docházení do zaměstnání, o které mnohdy přišel a hledal novou práci a navíc ani nebyl spokojený s poměrem platu a času, který v práci strávil. Právě proto se rozhodl odjet do berlínského squatu a zažít něco nového, co ho vytrhne ze stereotypu a ukáže mu jeho životní směřování. V této změně životního stylu nenašel, co hledal, jelikož život ve squatu se pomalu změnil v určitý stereotyp, od kterého utíkal.

Viktor E. Frankl vytvořil teorii existenciální analýzy zabývající se smyslem života, jejímž cílem je uvědomění si vlastní odpovědnosti. Smysl je podle něj subjektivní, dán naším vědomím, ale zároveň i relativním, tedy ve vztahu k nějaké osobě a situaci, ve které se osoba nachází. Dále se autor také zabývá hodnotami v životě člověka, bez jejichž naplnění člověk nepocítuje životní smysl. **Tvůrčí hodnoty** představují aktivity a činnosti, ve kterých lidé nemusí vidět smysl. **Zážitkové hodnoty** se týkají prožívání vnějšího světa a potěšení z okolních krás. Poslední jsou **hodnoty postojové**, které se člověka neopouští do posledního okamžiku života, jelikož „*život člověka má svůj smysl až do konce*“, vyjadřují postoj člověka k jeho (i nelehkému) osudu. Jedinec vidící ve svém životě smysl, neboli ví, proč žije, potom je i smířen se způsobem života, kterým žije. V podstatě jde o to, že vidí svůj specifický úkol, který mu byl uložen a je odpovědný za jeho splnění. (Kubátová 2010: 123-125)

8 Reflexe z pohledu sociální práce

Sám fakt, že člověk žije ve squatu, není důvod k pomoci sociální práce, ale samotný život ve squatu ovlivňuje sociální fungování. V některých případech mých respondentů je sociální fungování ovlivněno životním stylem, který vedou. Jedná se především o jejich dobrovolnou nezaměstnanost, která sebou přináší další rizika, které řeší sociální práce.

8.1 Dilemata z pohledu sociální práce

Jako ve všech pomáhajících profesích, tak i v sociální práci musí sociální pracovník čelit situacím, ve kterých by klientům rád vyhověl, ale střetává se s legislativou, která mu to neumožní.

Lipsky (1980) zmiňuje, že pracovníci v sociálních službách a organizací se snaží dělat to nejlepší, co uznají za vhodné, ale často se musí vypořádat s rozdílnými názory ze strany nadřízených, zákonů, úřadů a klientů. Podle Flecka-Hendersona (1991) jsou tyto pracovníci „*morálně citliví*“, jelikož nutnost rozhodnou pro ně představuje etické dilema.

Klimeš (1981) definuje dilema jako nezbytnou volbu mezi dvěma neslučitelnými možnostmi. Sociální pracovník je tedy nucen neodkladně vybrat jen jednu možnost, která pro něj znamená „menší zlo“, ale přesto se s ní zcela neztotožňuje. Nečasová a Musil (2006) toto dilema nazývají jako neodbytné, protože jejich pracovní podmínky nabádají k neprodlené volbě. Zatímco latentní dilema není potřeba ihned řešit, i přesto, že představuje určitou hrozbu. (Nečasová, Musil 2006: 58 [online])

V pozici sociálního pracovníka bych v případě squatterů řešila dilema týkající se jejich protiprávního jednání. Squatting jak jsem již zmiňovala je nelegální čin, který může řešit trestní zákoník. Z mého pohledu by mohlo jít o pomoc mladým lidem, kteří dávají najevo odpor proti kapitalismu, zároveň však pomáhám někomu, kdo porušuje zákon a já, jako sociální pracovník mu svou pomocí v jeho aktivitě dopomáhám.

Jak jsem už naznačila, spíše bych se dostala do dilematické situace hlavně kvůli jejich životnímu stylu, ne kvůli pobytu ve squatu. Někteří z mých respondentů sice žili ve squatu, ale zároveň studovali (Adam), nebo pracovali (Kristýna). V případě Lukáše bych mohla shledávat jako problematický jeho nezodpovědný přístup k docházení do zaměstnání, za což byl mnohdy propuštěn. Zároveň si cením jeho snahu si práci opět sehnat. Jeho bydlení

v berlínském squatu, kde si živil sbíráním lahví, se dá připisovat jeho etapě experimentování a hledání svého směru v životě.

U Štěpána bych se mohla dostat do dilematu hlavně proto, že vím o jeho brigádách na černo, které jsou pro něho, i pro zaměstnavatele výhodné, ale zároveň to má i svá rizika, ke kterým se dostanu později.

V případě Marka, bych se dostávala do střetu s jeho osobním přístupem k sociálnímu systému, na kterém chce být nezávislý. Sice byl dříve registrován na Úřadu práce, ale tím, že tam přestal docházet, byl vyloučen z evidence. Proto nemá ani zaplacené zdravotní pojištění, které mu platil stát. Dilema by pro mě v této situaci představovalo to, že chci pomoc mu navrátit sociální fungování registrací na ÚP a nalezením zaměstnání, ale Marek o tuto pomoc nestojí a navíc neřeší hrozby plynoucí z nezaplacené zdravotního pojištění.

8.2 Rizika vyplývající ze života ve squatu

Jak již bylo v mé práci zmíněno několikrát, samotný život ve squatu nepřináší tolik rizik pro jedince, jako životní způsob, který je se squattingem spojený. Z dobrovolného squattera se časem může stát nedobrovolný, posléze i bezdomovec, vlivem narůstajícího věku a sníženou kondicí.

Když se podíváme na životní styl Štěpána, můžeme vidět jisté riziko už v jeho nedokončení střední školy. Je možné, že bude mít v budoucnu problém najít dobré zaměstnání kvůli své nízké kvalifikaci. Nyní nemá stálé zaměstnání, jak sám říká, tak má chvilkové brigády, které jsou většinou na černo: *“Ted’ mám brigády co se namanou, je to takový, že vždycky tak týden, dva tejdny někde pracuju, většinou spíš na černo. A pak třeba pár tejdnu nebo měsíc nic nedělám.”* Brigáda na černo je sice finančně výhodnější, jelikož Štěpánova mzda nepodléhá zdanění, ale bez uzavřené smlouvy, nemusí dostat výplatu za odvedenou práci.

Štěpán není registrovaný na úřadu práce, proto nemá nárok na dávky v hmotné nouzi a zdravotní pojištění, které je na rozdíl od sociálního pojištění povinné, si musí platit sám, ale ne vždy mu na to stačí jeho příjmy: *„Já to mám takový střídavý, vždycky chvilku pracuju a jsem schopnej si to platit a pak občas to prostě nezaplatím...jakože mám tam vždycky nějaký zaplacený a nějaký nezaplacený měsíce.“*

Štěpán, jakožto osoba bez zdanitelných příjmů by měl vždy do osmého dne v měsíci zaplatit 1242,- Kč, jako minimální pojistné. Za každý nový nezaplacený den nabíhá penále ve

výší 0,05% z pojistného dluhu. Pojišťovna může poslat výkaz nedoplatků, při rychlé reakci, podání písemné žádosti a zaplacení dlužného pojistného může pojišťovna penále snížit nebo prominout. Zdravotním zařízením je povinnost poskytnout sice ošetření, ale pojišťovna bude svůj nárok nadále vymáhat. (Dlouhá, 2015 [online])

Situace Marka se od Štěpánovy zas tolik neliší. Marek sice dokončil střední školu, ale během studia na vysoké škole se rozhodl, že se nechce zavázat k běžnému životnímu stylu, ale chce cestovat a spát ve squatech. Po nedokončené vysoké škole byl Marek v evidenci úřadu práce na Slovensku, ale neviděl v něm zdroj pomoci k nalezení práce, ani motivaci se zaměstnat a tím se zapojit do systému státu: *„Každý mesiac aby som chodil na Slovensko na úrad práce a tváril sa, že chcem pracovať, ale zrovna teraz nemôžem, ešte navyše mňa vybrali do programu „bud' mladý a zamestnaj se“, kde každý týždeň som chodil na úrad práce a hráli sme tam hry, ...ale že by sa mi reálne snažili pomôcť s prácou, ktorá by pro mňa bola... vôbec.“*

Tím, že byl vyřazen z evidence UP a nikdy neměl zaměstnání na hlavní pracovní poměr, nemá nárok ani na dávky hmotné nouze a sociální dávky, a zdravotní pojištění si tudíž musí platit sám: *„Já mám za sebou jen brigády, ale nemám žádný iný pracovní pomer, tak nemám nárok na nic, na žádné peniaze zo štátu.“*

Marek sice pobýval nějakou dobu v zahraničí a žil v Německu, ale má slovenské občanství a trvalý pobyt na Slovensku. Pouze pokud by byl legálně zaměstnán na území jiného členského státu Evropské unie, vztahovaly by se jeho práva a povinnosti k systému daného státu, vzhledem k tomu, že na území daného státu pouze fyzicky přebývá, vztahují se jeho práva a povinnosti k systému Slovenska. Sociální ani zdravotní pojištění si neplatí, tudíž má dluhy a penále na zdravotní pojišťovně, navíc nezná ani přesnou částku, kterou by měl platit jako dobrovolně nezaměstnaný: *„Mám dlhy na zdravotné poisťovni...ale ono sa nedá odhlásiť ze zdravotné poisťovny, musím ju platiť, mal by som. Za to, že som dobrovolne nezaměstnaný, musím Slovenskému štátu platiť mesačne minimálne 62 euro, možno via a nemôžem povedať, že ne.“*

V případě dobrovolně nezaměstnané osoby, jako je Marek, je její povinností odvádět státu minimální měsíční částku 66,78 eur, která je datována na rok 2019. (Homola, 2018 [online]). Dlužník je podle § 25a zákona č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení osoba, která dluží zdravotní pojišťovně po lhůtě splatnosti nejméně za tři měsíce částku vyšší než 100 euro. (Zákon č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení [online]). Pokutu může dlužníkovi udělit Úřad pro dohled nad zdravotní péčí, který může činit 3 319 eur. Zdravotní pojišťovna sice nemůže udělit dlužníkovi pokutu, ale může dluh vymáhat a zároveň uplatnit i nárok na

úrok z opoždění platby. Čím déle dlužník dluh neplatí, tím vyšší úroky zaplatí, úrok se vypočítá z dlužní částky a počtu dní opoždění, používá se ale 15% sazba. (Seneši, 2017 [online])

Marek srovnává sociální systém Slovenska, kde by ho podle něho ani neošetřili, se sociálním systémem Německa, kde je zdravotní péče zadarmo: „*Neplatím to, tím pádom mňa neošetria, na Slovensku ne, v Nemecku sú charity, kde je aj zdravotná péče zadarmo, aj kvalitnejšia, jak tu na Slovensku ta plaťená.*“ Zde vidím, že Marek se v sociálním systému příliš nevyzná, vychází jen z vlastní zkušenosti, i v této situaci je možné využití sociální práce z hlediska poradenství. Situace je ale jiná, každý dlužník má nárok na neodkladnou zdravotní péči poskytovanou v případě ohrožení života nebo některé ze základních životních funkcí, bez jejího poskytnutí by mohlo dojít k poškození zdraví, nesnesitelné bolesti nebo změnám chování. Konkrétně se jedná o péči při porodu, vyšetření a léčba osoby s možností přenosné a ohrožující nákazy, přepravu osoby do zdravotního zařízení nebo přeprava mezi jednotlivými zařízeními, ale také přeprava dárců a příjemců orgánů na transplantaci. Od začátku roku 2017 však dlužník, který zdravotní pojišťovně splácí své dluhy, má nárok na celkovou zdravotní péči. (Regely, 2017 [online])

8.3 Zákon o sociálním bydlení

Sociální bydlení, jako forma pomoci sociální práce, je potenciální možnost bydlení některých mých respondentů v případě, že by se v budoucnu rozhodli pro běžný způsob života, ale nemohli by si dovolit platit nájem a zároveň uspokojovat další základní potřeby.

Podle Platformy pro sociální bydlení, která vznikla v roce 2013, se nachází zhruba 200 000 lidí bez domova. V poměru k celkovým příjmům v Evropské unii má Česká republika 4. nejvyšší náklady na bydlení. Skoro milion lidí je pod hranicí chudoby, nebo má exekuce, zároveň však rostou ceny nájmu dvakrát více než mzdy.

Účelem sociálního bydlení je snižovat počet lidí, kteří nemají střechu nad hlavou, bydlí na ubytovnách nebo ve vyloučených lokalitách. (Platforma pro sociální bydlení. Zákon o sociálním bydlení [online]). Je tedy určeno především těm, kteří jsou ohroženi nebo se nacházejí v bytové nouzi. Také je poskytováno osobám, které vynakládají nepřiměřené množství svých příjmů na náklady na bydlení a nemohou svou situaci vyřešit vlastními silami. Jejich disponibilní příjmy jsou tak po odečtení nákladů na bydlení nižší než 1,6 násobek životního minima. Uživatelé sociálního bydlení jsou **osoby bez střechy** (žijící venku nebo

v noclehárně), **lidé bez domova** (bydlící v sociálních institucích jako je azylový dům nebo noclehárna), **osoby žijící v nejistém bydlení** (žijící u rodiny, přátel, ohrožené násilím nebo vystěhováním), **osoby v nevyhovujícím bydlení** (tím se rozumí nevyhovující nebo neobyvatelné přístřeší).

Mezi hlavní principy sociálního bydlení patří solidarita, bydlení v bytě (ne např. v ubytovně), nediskriminace, individuální přístup, nepodporování vzniku nebo rozšíření vyloučených lokalit, posilování odpovědnosti uživatelů, subsidiarity a prevence. Právě princip prevence a samotné sociální bydlení je spjato se sociální prací, se sociálními službami (tj. domy na půl cesty, azylové domy atd.) a se sociálními dávkami (např. příspěvek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc). (Sociální bydlení. Základní informace o sociálním bydlení [online])

Platforma pro sociální bydlení má také na svých webových stránkách uveden samotný zákon o sociálním bydlení, který se na jaře 2018 začal připravovat pod vedením ministerstva pro místní rozvoj, ale který neřeší propojení se sociálními dávkami, prevencí a sociální prací. Navíc MMR plánuje stavbu domů, které by mohly přispívat k segregaci obyvatelstva. (Platforma pro sociální bydlení. Zákon o sociálním bydlení [online])

Česká tisková kancelář v září 2018 píše na svých stránkách o tom, že samotný zákon o sociálním bydlení nevznikne. Nicméně je v programu vlády vystavět sociální byty a poskytnout dotace obcím, ve kterých budou byty vystavěny. MMR a MP se však nemohly dohodnout na počtu lidí, kteří mají na sociální byty nárok. (ČKT České noviny. Zákon o sociálním bydlení asi nevznikne, vláda podpoří výstavbu [online])

V lednu 2019 asociace ASLIDO (akční skupina s lidmi bez domova) vytvořila petici za přijetí funkčního zákona o sociálním bydlení v reakci na rozhodnutí vlády neprosazovat toto přijetí. (ASLIDO [online])

Typy sociálního bydlení se dají rozdělit do dvou kategorií, které mají zabránit nebo řešit bezdomovectví. První z nich je „*bydlení především (Housing first)*“, jehož cílovou skupinou jsou lidé bez domova, kteří jsou závislí na alkoholu nebo návykových látkách a mají špatný zdravotní nebo duševní stav. Také je to určeno pro ty, kteří trpí opakovaným bezdomovectvím, či jsou ztrátou domova ohroženi. Hlavní aktivita je poskytnutí domova, který člověku dává pocit bezpečí a kde má prostor pro stanovení dalších cílů. Po získání bydlení je osobám poskytována podpora, která se zaměřuje na minimalizaci rizik, na pomoc při léčbě závislosti v neposlední řadě na udržení si bydlení a sociální integraci. (Sociální bydlení. Bydlení především [online])

Na rozdíl druhý koncept „*prostupné bydlení (Housing ready)*“ staví na teorii, že je nejprve důležité osoby bez domova na bydlení připravit, zjistit jejich kompetence k samostatnému bydlení. Cílem je tedy integrovat osoby v bytové nouzi zpět do společnosti a pomoci získat standardní bydlení skrze komplexní řešení jejich situace. (Sociální bydlení. Prostupné bydlení [online])

Závěr

Cílem mé práce bylo zjistit faktory, pro které se mladí lidé rozhodnou k životu ve squatu a propojit toto téma se sociální prací. V rámci praktické části jsem pro získání dat použila kvalitativní výzkum pomocí narativních rozhovorů. Mým výzkumným vzorkem byli mladí lidé, kteří bydleli nebo stále bydlí ve squatu.

Jak jsem již zmínila v úvodu, motivy pro odchod do squatu mohou být různé, ať už se jedná o chvilkovou záležitost vztahující se k věku a potřebě experimentování, nebo o alternativní životní styl, který plní podstatnou část jedincova života.

Po procesu kódování jsem zjistila, že významným faktorem je potřeba svobody, která je spíše spjata s životním způsobem, tedy s nevázaností k určitým pravidlům a normám, které se v běžném životě musí dodržovat. Svoboda pro mé respondenty znamená nenechat se omezovat žádným zákonem ani státní institucí, jednat podle sebe, ale zároveň neomezovat svobodu druhých. Dalším faktorem byla touha žít v komunitě lidí, kteří jsou si názorově blízko a fungují jako zdroj opory a souznění. U některých účastníků výzkumu bylo zřejmé, že důvod k odchodu do squatu je zároveň útěk před stereotypem, ve kterém žijí. Mezi další ohnisko patřila zvědavost, jakožto potřeba spjata s věkem a životní etapou respondenta, který může v průběhu života přehodnotit svůj postoj. Posledním faktorem, na kterém stojí princip squattingu, je poukázání na špatnou bytovou situaci, které je spojováno s aktivismem a bojem za změnu.

Má práce byla někdy časově náročnější, hlavně při zpracovávání výzkumu. Dojížděla jsem za respondenty za účelem rozhovorů, ale také jsem měla možnost strávit jednu noc v pražském squatu a účastnit se veřejného pléna, kde každý měl svobodnou volbu rozhodnout a podílet se na fungování domu. I přesto, že jsem nebyla členem komunity, mohla jsem vidět, jak společenství funguje bez absolutní hierarchie.

Zároveň jsem však také došla k tomu, že životní způsob některých squatterů sebou může nést určitá rizika a může mít špatný dopad na jejich budoucnost. Jak jsem již zmínila, tak z dobrovolného odhodlání ke squattingu se může, často i neúmyslně, změnit v nedobrovolné. Vlivem stárnutí a klesající kondice se jedinec stává náchylnější k nepříznivým sociálním situacím, a tím pádem i k využívání sociálních služeb. Sociální práce by tedy měla zasahovat v situacích, kdy se jedinec v takové situaci ocitne a není ji schopen vyřešit vlastními silami. Nicméně nepopírám, že i přes ilegalitu squattingu má člověk právo na pomoc sociální práce, především v oblasti sociální prevence.

Největší problém spatřuji v neplacení zdravotního pojištění a současné nezapojení do evidence úřadu práce. Respondentům vznikají dluhy, které může pomoci řešit sociální práce z hlediska dluhového poradenství.

Seznam použité literatury

ARNETT, J. J. 2000. *Emerging Adulthood. A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties* [online]. University of Maryland College Park. Dostupné z: http://jeffre yarnett.com/ARNETT_Emerging_Adulthood_theory.pdf

BERGER, P. L., LUCKMANN, T. 1999. *Sociální konstrukce reality* [online]. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-85959-46-1

FISCHER, S., ŠKODA, J. 2014. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. 2., rozš. a aktualiz. vyd.* Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.

HENDL, J. 1997. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-549-3.

„Historie squatting v Česku.” *A-kontra*. 1/06: 12.

„Horních deset tisíc – a my?“ *A-kontra*. 2/92: 2

CHARVÁT J. 2007. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-098-6.

CHMELÍK, J. 2001. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde. ISBN 80-7201-265-7.

JANEBOVÁ, R., CELÁ, B. Kritická praxe mezi “jinou” sociální prací a aktivismem. *Sociální práce/Sociálna práca* [online]. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2/2016. ISSN 1213-6204. Dostupné z: http://www.socialni prace.cz/soubory/sp2-2016_web-190211114207.pdf [cit. 27. 3. 2019]

KUBÁTOVÁ, H. 2010. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada Publishing, a. s. ISBN 978-80-247-2456-0

MACEK P. 1999. *Adolescence*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-348-X.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

NEČASOVÁ, M., MUSIL, L. Pracovní podmínky a dilemata pomáhajících pracovníků. *Sociální práce/Sociálna práca* [online]. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 3/2006. ISSN 1213-6204. Dostupné z: http://www.socialniprace.cz/soubory/3-2006_organizacnikultura-120116134631.pdf [cit. 4. 5. 2019]

NIELSEN SOBOTKOVÁ V. A KOLEKTIV. 2014. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-4042-3.

NOVÝ, L. 1989. *Životní dráha jako sociologický problém*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně. ISBN 8021001879.

Obecná a vývojová psychologie – 12. Období dospělosti a stáří [online]. Dostupné z: https://is.jabok.cz/el/JA10/zima2016/V104/um/12._Obdobi_dospelosti_a_stari.pdf [cit. 18. 4. 2019]

PROUZA, J. 2011. *Squatting jako střet práva na pokojné užívání vlastnictví a práva na bydlení*. Brno. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Katedra ústavního práva a politologie.

RŮŽIČKA, V. 2007. *Squaty a jejich revoluční tendence*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7254-859-0.

SQUATTING EUROPE KOLLECTIVE. 2013. *Squatting in Europe: Radical Spaces, Urban Struggles* [online]. Wivenhoe/New York/Port Watson: Minor Compositions, 2013. ISBN 978-1-57027-257-8.

SIRIŠŤOVÁ, V. 2015. *Motivace squatterů ke squattingu*. Zlín. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií.

SVOBODNÍKOVÁ, B. *Squat Ladronka jako volnočasové prostředí*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta.

TOMEK, V., SLAČÁLEK, O. 2006. *Anarchismus: svoboda proti moci*. Praha: Vyšehrad. Dějiny idejí. ISBN 80-7021-781-2.

TOMEK, V., SLAČÁLEK, O. 2006. *Průvodce anarchismem*. Praha: Manibus propriis. ISBN 80-239-6409-7.

TOMEK, V., SLAČÁLEK, O. 2005 „Svoboda je anarchie.“ *A-kontra*. 1/05: 25

TYRLÍK M., MACEK P., ŠIRŮČEK J. 2010. *Sebepojetí a identita: sociální a kulturní kontext*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5107-2.

VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY, L., MAREK, J. 2013. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2209-5.

ZHÁNĚL, J., HELLENBRANDT, V., SEBERA, M. 2014. *Metodologie výzkumné práce*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6696-0.

Ostatní zdroje

ASLIDO. Akce [online]. Dostupné z: <https://www.aslido.cz/blog/petice-za-prijeti-funkcniho-zakona-o-socialnim-bydleni/> [cit. 17. 6. 2019]

EuroZprávy. Aktivisté to vzdali. Po sedmi dnech opustili střechu Kliniky [online]. Aktualizace: 17. 1. 2019. Dostupné z: <https://eurozpravy.cz/domaci/spolecnost/246345-petice-aktivistu-opustila-strechu-kliniky/> [cit. 18. 2. 2019]

ČKT České noviny. Zákon o sociálním bydlení asi nevznikne, vláda podpoří výstavbu [online]. Aktualizace: 20. 9. 2018. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/zakon-o-socialnim-bydleni-asi-nevznikne-vlada-podpori-vystavbu/1661139> [cit. 7. 3. 2019]

Finance.sk. Neplatenie sociálnych a zdravotných odvodov môže mať nepríjemné následky [online]. Dostupné z: <https://www.finance.sk/182295-neplatenie-zdravotnych-a-socialnych-odvodov/> [cit. 11. 5. 2019]

Finance.sk. Ošetrí vás lekár, ak dlhujete na zdravotnom poistení? Áno, ale... [online]. Dostupné z: <https://www.finance.sk/180782-dlh-zdravotne-poistenie-osetrenie-lekar/> [cit. 12. 5. 2019]

iDnes. Milada čtyři roky po odchodu squaterů dál chátrá, převod vily se vleče [online]. Aktualizace: 30. 6. 2013 [cit. 18. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/praha/zpravy/byvaly-squat-milada-zustava-prazdny.A130623_131154_domaci_jj

iDnes. Aktivisté zůstávají uvnitř Kliniky, exekutor proto vyklízení odložil [online]. Aktualizace: 10. 1. 2019. Dostupné z: https://www.idnes.cz/praha/zpravy/praha-szdc-aktiviste-klinika-vyklizeni-protest.A190109_154300_praha-zpravy_nuc [cit. 18. 2. 2019]

Katedra antropologie. Narativní (biografické) interview [online]. Aktualizace: 4. 2. 2014. Dostupné z: <http://www.antropologie.org/cs/metodologie/narativni-biograficke-interview> [cit. 16. 3. 2019]

Klinika. Autonomní sociální centrum – Jeseniova 60, Praha 3. O nás [online]. Dostupné z: <https://klinika.451.cz/o-nas/> [cit. 18. 2. 2019]

Listina základních práv a svobod. Čl. 11 [online]. Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/listina-zakladnich-prav-a-svobod/> [cit. 4. 3. 2019]

Listina základních práv a svobod. Čl. 12 [online]. Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/listina-zakladnich-prav-a-svobod/> [cit. 4. 3. 2019]

Peníze.cz. Dluhy na zdravotním pojištění [online]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/zdravotni-pojisteni/301008-dluhy-na-zdravotnim-pojisteni-kdy-hrozi-a-co-delat-pet-dobrych-rad> [cit. 9. 5. 2019]

Platforma pro sociální bydlení. Zákon o sociálním bydlení [online]. Dostupné z: <https://socialnibydeni.org/zakon-o-socialnim-bydleni> [cit. 7. 3. 2019]

Podnikajte.sk. Ako sa nestat dlžníkom zdravotnej poisťovne a ako je najlepšie sa zbaviť dlhov na zdravotnom poistení [online]. Dostupné z: <https://www.podnikajte.sk/socialne-a-zdravotne-odvody/dlznik-na-zdravotnom-poisteni> [cit. 11. 5. 2019]

Squatterská příručka [online]. Dostupné z: https://klinika.451.cz/wp%20content/uploads/sites/2/squatterska_prirucka.pdf [cit. 28. 2. 2019]

Sociální bydlení. Bydlení především. [online] Dostupné z: <http://www.socialnibydeni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/zakladni-informace-o-sb/bydleni-predevsim> [cit. 7. 3. 2019]

Sociální bydlení. Prostupné bydlení. [online] Dostupné z: <http://www.socialnibydeni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/zakladni-informace-o-sb/prostupne-bydleni> [cit. 7. 3. 2019]

Sociální bydlení. Základní informace o sociálním bydlení [online]. Dostupné z: <http://www.socialnibydeni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/zakladni-informace-o-sb> [cit. 7. 3. 2019]

Streetwork. Co je streetwork [online]. Dostupné z: <https://www.streetwork.cz/stranka/13/co-je-streetwork> [cit. 16. 6. 2019]

Zákon č. 200/1990 Sb., zákon České národní rady o přestupcích. §50 Přestupky proti majetku [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-200#cast3> [cit. 4. 3. 2019]

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Část třetí. Hlava II. Vlastnictví [online]. Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/obcansky-zakonik-novy/cast-3-hlava-2-dil-3> [cit. 1. 3. 2019]

Zákon č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení. § 25a Zoznam dlžníkov [online]. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-580> [cit. 11. 5. 2019]

Zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník. Část první. Hlava II. § 13 Trestný čin [online]. Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/trestni-zakonik/cast-1-hlava-2-dil-1-paragraf-13> [cit. 4. 3. 2019]

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. § 208 Neoprávněný zásah do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40> [cit. 4. 3. 2019]

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. § 178 Porušování domovní svobody [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40> [cit. 4. 3. 2019]

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. § 121 Vloupání [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40> [cit. 4. 3. 2019]

Zvláštní zpravodaj OSN pro záležitosti přiměřeného bydlení Miloon KOTHARI (funkční období 2000-2008)

Příloha

Otázky narativního rozhovoru, které mi mají pomoci k dosažení cíle mé práce:

Kolik ti je let?

S kým jsi žil/a předtím, než jsi začal/a squatovat?

Kde jsi předtím bydlel/a než jsi začal/a squatovat?

Máš sourozence? (Kolik?)

Co jsi studoval/a /studuješ?

Máš práci? Jakou? / Kde jsi předtím pracoval?

Jak jsi se vlastně dostal/a ke squattingu?

A jaké to bylo předtím, než jsi začal/a squatovat?/Jaké to bylo doma?

Jaký máš vztah se svojí rodinou?/Jaký jsi měl/a vztah se svojí rodinou?

Jak bys chtěl/a, aby to bylo dál? Chtěl/a bys mít někdy děti/rodinu?

Vadí ti něco na tomhle bydlení/způsobu života?

Co máš nejradši na tomto způsobu života?